

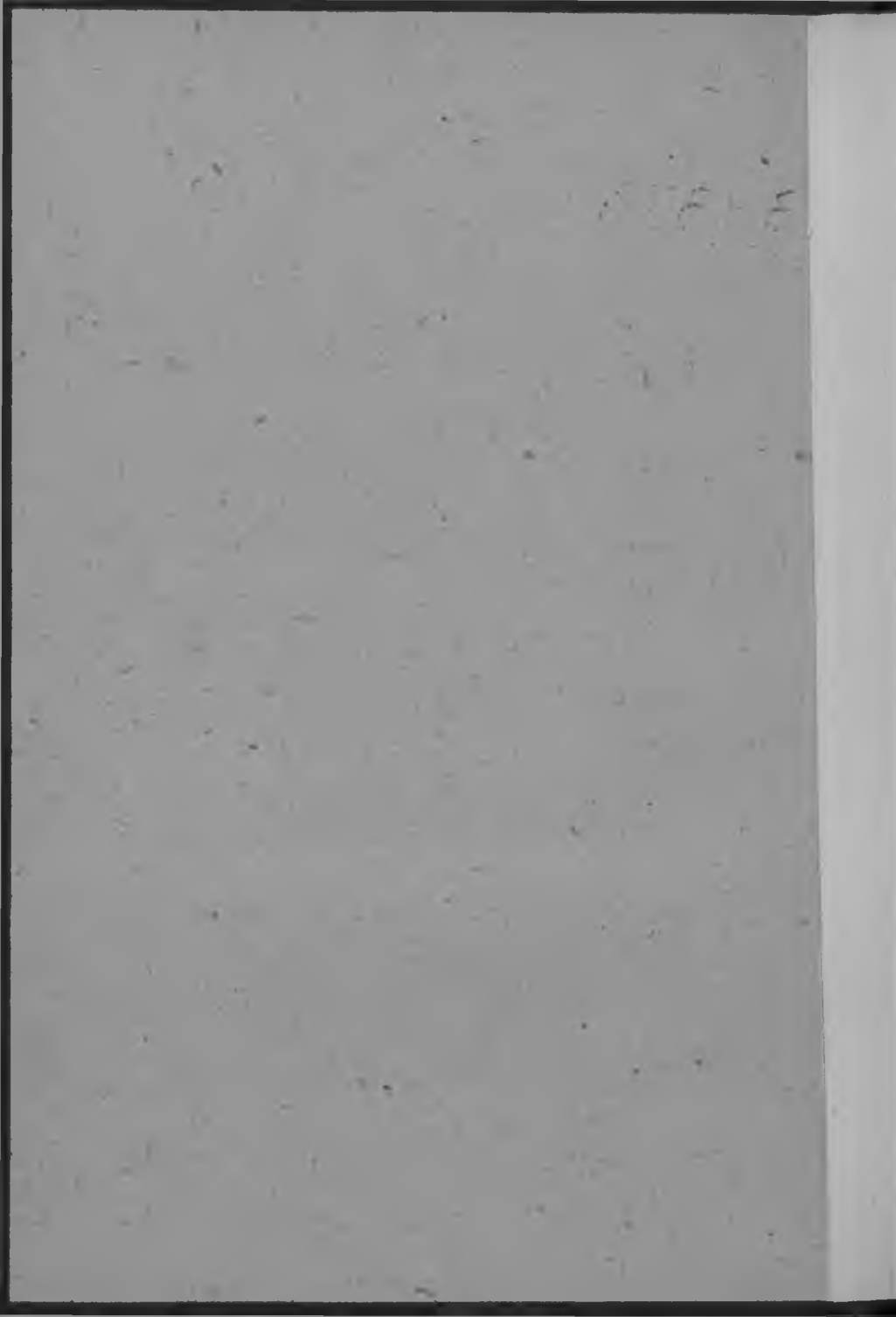
И. О г р ы з к о

228

734

ПОП-ВЛАН
КÖЛАН ПОЛШАТ

ОГИЗ • ГАИЗ • 1933

~~128-10~~
~~138~~
ССРУ СОЙЛЫШО ЙУМЫДЫМО-ВЛАК УШЭМЫН РҮДӨ СОВЭТШЭ

Мар. л.

3-373

И. ОГРЫЗКО

ПОП-ВЛАК КӨЛАН ПОЛШАТ

ШАВЭРДЫН МИКЛАЙ КУСАРЭН

Г.П.Б. в Лигр;
Ц. 1933 г.
Акт № 487

Инв. № 1736

О Г И З

РЭЛИГИЙ ВАШТАРЭШ КУГЫЖАНЫШ САВЫКТЫШ
МОСКО — 1933

В У Й Л Ы М А Ш

Вэлыжж

I. Молан мэ, поп-влак кӧлан полшат, манын йодына	3
II. Рэволюций дэч ожно духовэнствэ кузэ илэн . . .	9
III. Рэволюций поп-влак дэч ончыч кӧлан полшэныт	14
IV. Окчабр рэволюций кэчылаштэ поп-влак кӧи мо-
гырышто ыльыч	22
V. Граждан сар годым поп-влак кӧлан полшэныт	27
VI. Индустриализаций паша умбакэ поп-влак кузэ
ончат	32
VII. Колэктывлымаш пашашкэ поп-влак кузэ ончат	35
VIII. Поп-влак культур рэволюций олмэш мом шташ
кангашым пуат	45
IX. Поп-влак совет власын моло мэроприятийжэ
умбакэ кузэ ончат	53
X. Вэс кугыжанысэ капиталист-влак шэмэр-влак эл
умбак сар дэнэ толаш йамдылалтмэ годым, поп-влак
мом штат	56
XI. Сэктант-влак кушко шупшыт	64
XII. Йумылан ушанымаш социалист строитэлыштыштэ
паша шташ ок мэшайэ, манмэ чын мо	70
XIII. Йумылан ушанышэ шэмэрлан мом шарнаш кулэш	75
-

МОЛАН МЭ, ПОП-ВЛАК КӨЛАН ПОЛШАТ, МАНЫН ЙОДЫНА

Поп-влак көлан полшат, манмэ йодышым тэргаш күлэш мо? Ала тидэ йодыш йөршэш уто шомак? Ала поп-влак, йумылан, христослан, кава авалан, свәтой угодник, шукчо, тулэч моло кава кучышо-влаклан вэлэ служитлат? Ала нуно садэ кавасэ вуйлык-влак-лан, нунын дэч моштэн пагалым калыклан йодшашлан, йумылан ишанышэ-влак дэч осалым покташ йодшаш-лан гына илат? Ала нуно эрэ кавашкэ гына ончат, кавашкэ кидыштым шуйат, йүдэт-кэчэт кавам гына шонат, мландэ үмбал илышым йөршэш огыт шоно? Ала нуно ава шкэ икшывыжым йөратымэ сэмынак, чыла йэнгымат ик сэмынак йөратат? Тидэ чын мо? Поп-влак йумылан шогымо, чыла калык вэрч ик сэмынак чонышт корыштымо, мландэ үмбалсэ илышынтэ нымомат огыт ыштэ, мландэ үмбалнэ коштымыштан окынат манмэ чын лийэш мо?

Тидэ пашам тэргэн ончэна. Тидлан мландэ үмбалнэ лийшэ паша влакым лончылэн ончэна.

1917 ийыштэ лийшэ Окчабр рэволюций дэч ончыч, Росийыштэ, молд кугыжанласэ сэмынак, йара логар эксплуататор-влак озаланышт. Капиталист-влаклан пашазэ-влак, помэшык дэн кулак-влаклан, батрак дэн йорло крэсаньык-влак пашам ыштышт.

Пашазэ-влак, суткаштэ 14—16 шагат дэн завод озаштлан пашам ыштышт. Нэлэ паша, шужымаш, чакотко, жандарм лупш — тэвэ мом пашазэ ужо. Сан-

дэнак капиталист-влак шондыкыштым шөртнӧ дэн тэмышт, порсын вургэмым чийышт, вэс кугыжанышла гыч кондымо шэргакан аракам йӱыч. Пашазэ-влакын пӱж вӱдышт дэн вӱрыштым, нуно шөртнӱышкӧ савырышт.

Йалыштат сайак лийын огыл. Кызыт крэпостной права нэргэн огына ойло. Тушто крэсаньык помэшыкклан имнӱэ сэмынак лийын: шоналтэм гын, пашаш кычкэм, шонэм — нӱжын налам, шонэм — пазарыш луктын ужалэм. Крэсаньыкклан крэпостной права дэч варажат куштылгак ыш лий. Сай мландым помэшыкшкэ кидышкыжэ погэн налын, канга мландыжым крэсаньык-влакклан кум акэш ужалэн. Крэсаньык-влакклан шкэ мландышт ситэн огыл. Пойан дэч мландым а эндыш налаш логалын. Шыжым арэндылан тӱлэн, амбарэшыжэ адакат нымат кодын огыл. Туштак адак помэшык мландыш да помэшык чодраш крэсаньык вольык йолат, крэсаньык йолат ит логал. От угло. Кидым шупшал, йокмам кондо; тудат шагал полша. Помэшыкклан чыла шташ лийэш. Пайар помэшык-влак дэн да пий кӱтӧ дэн крэсаньык-влакын пасуыш пычал дэн лэктэшат, крэсаньык шурным тэк тошка. Йу-кым луктат гын, имнӱэшкэ пайар толэшат, шуйпэн вочмэшкэт лупш дэн туп воктэн пуа. Помэшыкым иктат чарышэ укэ. Урӱдник гыч тунгалын кугыжа мартэ чыланат тудын кидшым шупшыт.

Крэсаньык-влак помэшык ваштарэш-ик кана вэлэ тарванэн огытыл. Тугэ гынат, тидэ тарванымаш-влак эрэ помэшык-влак сэнгымэ дэнэ кошаргэныт. Дворьӱн-влакын погымо полкышт толын шуыт. Крэсаньык-влакым йужыжым сакат, кодшыжым адак тошто сэмынак пӱгыртат. Тидэ паша пашазэ клас шочмо дэнэ вашталтэ. Шонго-влак 1905 ийыштэ лийшэ рэволюцийым сайын шарнат. Пашазэ класын тунам шкэнжын большевик партийжэ ыльэ. Тидэ партийыштэ эн умлышо, эн ончыл, эн рэволюционный-пашазэ-влак

лийыныт. Пашазэ клас, большевик партий вуйлатымэ дэнэ, шкэ почэшыжэ мильионло крэсаньыкым помэшык, капиталист да нунын кугыжашт ваштарэш, кучэдалмэ сарыш вүдэн нангайыш. Тидын дэнэ рэволюцийын эксплуататыр стройым нэрымэ вийжэ, молгынамсэ крэсаньык-влак тарванымаш дэч тўжэм гана куатлэ лийын. Тошто кучэм (рэжим) чыла ургышыжгыч нудэштыльэ. Тугэ гынат, помэшык дэн каниталист-влак рэволюцийым тўнчыктарышт. Сай рэволюционер-влакым Сибириш колтышт, казаматэш орландарышт, тўжэм дэнэ лўйкалэн, сакалэн пуштэдышт. Эксплоататыр-влак сэнгымашым пайрэмлышт. Тугэ гынат, тидэ пайрэм кужын ыш шуйно. Сарэш пэнгыдэмшэ пашазэ клас, большевик партий вуйлатымэ дэнэ шэмэр крэсаньыкым помэшык дэн капиталист влас ваштарэш кучэдалаш огата чот чумырыш. Тидэ вий дэнэ 1917 ий, окчабрыштэ эксплуататыр-влакын курымаш власышт сўмырлыш.

Чын, тидэ куштылгынак ыш лий. Тўжэмлэн пашазэ да рэволюционерно крэсаньык-влак чурмаштэ орланышт, кэрдэ дэнэ руалтыч, помэшык да капиталист кид дэнэ лўйалтыч. Эксплоататыр-влак пашазэ дэн крэсаньык власын кузэ ыштышашыжым палэныт. Нунылан ончыкыжым иктат пашам шташ тўнгалдымашым нуно шинчэныт. Тэвэ сандэн нуно шкэ пойанлыкышт вэрч, пирэ шолыштмо йанлыкшым аралымэ сэмын, шогышт. Пашазэ дэн крэсаньык-влак, Лэнин партий вуйлатымэ дэнэ, нуным шалатыштат, нуно ош армийым штэн чыла могырымат совет влас ваштарэш крэдалаш тўнгальыч. Тугэ гынат, шэмэр калык, пашазэ клас да большевик партий вуйлатымэ почэш, окчабрыштэ кучэдал налмэ влас аралаш рын шогальыч. Тугэ граждан сар тўнгальэ. Ик могырым — помэшык, капиталист, кулак, кугыжан чиновник-влак — мэньшэвик, эсэр да вэс кугыжаныш импэриалист-влак дэнэ ушнэныт, вэс могырым — большевик партий вуйлатымэ шэмэр ка-

лык. Ошо-влаклан вэс кугыжанышсэ капиталист да помэшык-влак полшышт. Нунын шонымашышт ик каньэ. Тыштэ нымоланат өршаш укэ.

Йоцкар армийын сар куралжэ начар ыльэ. Шуко годым винтовко дэн патыронат ситэн огыл. Йошкар-армэйэс-влакын чийэмышт шүкшү ыльэ, кочкашат ситэн огыл, чүчкыдынак шужэн ылышт. Пашазэ дэн кресаньык армий ваштарэш, пулэмэтан, танкан, аэропланан, айар пушан (газан) эксплуататыр-влакын ош армийжэ тольо. Вара кө сэнгыш?

Тыштэ пашазэ клас дэн кресаньык-влак сэнгышт. Эксплоататыр-влак вэс кугыжанышласэ капиталист тагышт-влак дэк куржын аралалтыч.

Ош эмигрант-влак, кызытат Совет Росий умбак сар дэн кожганаш вэс кугыжанышсэ буржуазийым таратылыт. Пролэтар рэволюций дэн шалатымэ эксплоататыр класын ССРУ-штэ ылышэ кодшышт-влак вэс кугыжаныш импэриалист-влакын сар тунгалмыштым вучатат, вучэн огыт шукто. Мэмнан эл көргысө тушманна-влакат кидым өлталын огыт шинчэ. Нуно вэс кугыжанысэ капиталист-влаклан Совет власым пытарашышт полшаш тыршат, мэмнан сай, талэ пашай-энна-влакым пуштэдат, агитацийым, врэдичылствым ыштылыт, комунист партий дэн совет власын социалист строицылствысэ чыла мэроприятийышт-влакым кўрлаш тōчат.

Йалыштэ социализм стройымаштэ кулак пэш чот торэш шога. Кулак кэч кунамат кугыжа да капитализм строй вэрч вуйым шупшэш. Тидэ палэ. Тудат йэнг вий дэн илэн шогыш. Тыгэ, шошым йорло тудын дэч лу пуд киндым кўсын налын, шыжым тудлан коло пудым пуаш кўлэш, йорлын адак нимат огэш код. Плугым, шиймэ машинам ышташ налэш. Ёзгар тэнгэлан тўгана, тудо тый дэчэт кумытым кушкэдэш. Йорло—йорлэштэш, кулак—пойа. Кресаньык-влак чодрасэ пушэнгэ-влак сэмын ылышт. Иктэ

күшкө күза, вэсэ — ұмылэш кодын, кошка. Ик ий — коктыт эрта, ончалат, кулак йорлын мландыжым налынат пытарэн, шкэжэ йорлым батракэш пураш толмыжым вуча. Вучаш шуко возын огыл. Лэнин йолташ кулак-влак нэргэн тыгэ ойлэн: „Кулак-влак — тидэ эн ир, эн осал, эн шучко эксплоататыр улыт. Нинэ вур йўшө-влак калык йорлылыкэш пойэныт“.

Мучко колэктывлымаш кулакын вожшым күрлэш. Колхозэш, мландэ, йал озанлык ўзгар, пашазэ волык пырляштэ лиймэ годем, кулак кушкын бк кэрт. Кө пашам шуко шта, тудо шуко налэш. Ожно тыгэ огыл, мөнгэшыла ыльэ. Мландэ, паша ыштымэ ўзгар кулак кидыштэ, тудлан имныдымэ, мландыдымэ, ўзгардымэ йорло крэсаньык-влак пашам ыштымэ дэнэ, тудо пашам эн шагал штэн, эн шуко налын шогэн. Кызыт батрак, йорло, марда крэсаньык-влак колхозышко ушнат; шкэ коқдашкышт кулакым огыт пурто. Нуно сай илышыш каймаштэ ик сай корным ужын, тидэ корно дэнэ кайат. Сталин йолташ тидын нэргэн тыгэ ойлэн: „Крэсаньык-влакым кулак кид йымач, йорлылык, пычкэмышлык гыч утарышэ корно — колхоз корно, шымлымэ да аклымэ. Тыштэ мэмнан ончык каймынан тўнгжө“. Сталин йолташын тидэ ойжо, күшнө ончыктымо Владимир Ильич Лэнинын мутшым сайын йэшара. Нуно коктынат, кулакын пашазэ дэнэ шэмэр крэсаньыклан эн осал клас тушман улмыж нэргэн пэш рашын каласат.

Чыла тидэ каласымаш гыч мэ могай пунчалым ыштэн кэртына? Тыштэ тыгай пунчал лийэш. Рэволюций дэч ончычат, рэволюций годемат чыла калык кок лагэрлан шэлалтын. Ик могырышто пашазэ, шэмэр крэсаньык, ик мут дэн манаш гын, паша калык, вэс могырышто — капиталист, помэшык, кулак-влак да моло эксплоататыр-влак. Нинэ кок тушман-влак кок пырдыж ваш шогымо сэмын, иктышт вэсышт ваштарэш шогат.

Нунын коклаштэ шүдө ийлэн илаш-колаш кучэ-далмаш лийын шогэн. Тидэ кучэдалмаш тачэ мартэат, мэмнан дэнэ, Совет Ушэмыштат, моло кугыжанлаштат лийын шога. Мэмнан дэнэ ожнысо помэшкык, капиталист, кызыт пытарымэ кулак-влак, тошто эксплоататыр стройым пörтылтышаш вэрч социалист строи-чылствэ ваштарэш кучэдалыт. ССРУ-ысэ шэмэр калык, комунист партий вуйлатымэ дэнэ, нинэ, социалист строи-чылствын тушманышлан, нуным шалатышэ отпорым пуыш; чарныдымэ клас кучэдалмаштэ социализм сэнгыш; қокымышо вичийащлыкыштэ ССРУ-штэ кодшо капиталист элэмэнт дэн клас-влак пүтынъэк йөршэш пытаралтыт.

Моло кугыжанлаштэ кызыт влас альэ капиталист-влак кидыштэ. Тушто влас вэрч кучэдалмаш пэш талын кайа. Пашазэ клас, комунист партий-влак вуйлатымэ дэнэ, капитализмым сүмыршаш вэрч кучэдалэш. Капиталист-влак пүлэмэт, фашист, мэньшэвик-влак полшымо дэнэ рэволюцийым пызыралаш төчат.

Клас кучэдалмаш мэмнан дэнат, моло кугыжанлаштат кайэн шога, чын, түрлө формо дэнэ да түрлө усло-вийыштэ.

Тидэ кучэдалмаштэ коклавэр (йыжын) укэ. Йа пашазэ да шэмэр кресаньык дэнэ, йа эксплоататыр-влак дэнэ. Иктат öрдыжэш ок код. Кажнэ йэнг, тидэ кок вэл гыч иктышкыжэ шогалын, тудын дэнэ пырля кучэдалэш.

Росийыштэ поп дэн манак-влак 200 түжэм утла лийыныт. Тидэ йумын түшка вара көн могырышто шогэныт? Көн кидыштым нуно шупшыныт? Клас кучэдалмаштэ нуно көлан полшэныт, көлан полшат? Тидэ йодышлан вашмут пуаш огына вашкэ, сайын рат дэнэ тэргэн ончэна.

РЭВОЛЮЦИЙ ДЭЧ ОЖНО ДУХОВЭНСТВЭ КУЗЭ ИЛЭН

Рэволюций дэч ончыч, Росийыштэ 200 000 утла поп дэн манак-влак ылыыч. Крепостной права годым кажнэ „йумын ачалан“ шым крепостной йэн логалын. Тидэ шот дэнэ, тыгэ лэктэш: „шыматын шога дэнэ, иктэ совла (калак) дэнэ“. Крепостной дэч посна чэркэ дэн монастыр-влак эн чаплэ мландым кучэныт. Крепостной-влак тидэ монастыр мландыштэ пашам штэныт. Моско воктэнысэ ик Троицэ-Сэргиевысэ лавра мландыштэ гына 106.000 крепостной-влак пашам штэныт. Поп дэн манак тўшка вара кузэрак крепостной-влакым ашнэныт, тидым палаш кўлэш. Тошто кагаз лонгаштэ кугыжан кўштэн возымо ик онай кагазшэ кодын. Тушто тэвэ мо возалтын: „Чэркэ дэн монастыр-влак пашам начар ыштышэ кул-влакым розго дэн кырэн да нунын нэр рожыштым кушкэдын кэртыт“. Тидэ документ гыч поп дэн манак-влакын крепостной-влакым пелэ колымэшкэ розго дэн да тойа дэн кырымэ вэлэ огыл, ситыдымыжлан, нэр рожым кушкэдылмыштат койэш. Нэр рожышко кагырым чыкэн, нэрым кушкэдыныт. Мо вэрч? Кўлын паша „ыштыдымыжлан“. Тидэ тэвэ мом ончыкта — кул нинэ йара логар тўшкалан пашам ситышын кўлын ок ыштэ. Крепостной иктаж вэрэ вэс губэрнашкэ куржын гын, тудым монастыр полиций коч мөнгэш пөртылтэн. Тунамжэ тулэчат чот чоныш витарэныт. Кок кидым шэнгакыла пидыныт. Кылдэн шындымэ кидэш кандрам йолыштэн, кўшкө сакэныт. Кап нэлгыт улыкө шупшмо дэнэ кид пулыш савырнэн. Крепостной права годым тыгэ лийын.

Чэркэ дэн монастыр-влакын рэволюций дэч ончылсо

илышыштым ончалына. Ала поп дэн манак-влак йорлэштыныт? 1905 ийыштэ чэркэ дэн монастыр-влак кидыштэ 2611000 дэстина мландэ улмаш. Столицэ воктэнысэ ик Алэксандро-Нэвский лавра гына 25 000 дэстина мландым кучэн. Йорло дэн марда озанлыкын ик чонлан $1\frac{1}{2}$ дэстина мландэ логалын, кулак йэшлан — 10 дэстина, ик чок дэн шотлымо годым, кажнэ поп дэн манаклан 13 дэстина мландэ логалын. Тыжэчын, йумын ача-влакын кулак озанлыкымат эртэн каймышт койэш.

Чыла тидым ончэн лэкмөнгө тыгэ каласэн кэртына. Поп дэн манак-влак рэволюций дэч ончыч эн лүмлө кулак да помэшык улыныт. Крэсаньык кужо шэм шовыр гыч вэлэ палэн: кө тыгылай помэшык, кө духовный шотан помэшык-кулак. Шовыржым кудашыч гын, ойыртышыжат нымат ок лий. Духовэнствэ кужэчын тынар мландым погэн налын вара? Нунылан мландым кугыжа дэн помэшык-влак пөлэклэныт. Шуко мландым йорлэштарымэ крэсаньык-влак дэч налыныт.

Монастыр дэн чэркэ-влак мландэ дэч посна моло вэрэат доходым налыныт. Рэволюций годым монастыр-влак дэч 82 заводым, 1 112 доходан пörтым, 704 унакудым (гостиница) да тулэч молымат шупшын налмэ. Ожнысо Олонэц губэрнаштэ, Валаам монастыр извэстка, коваштэ илымэ, цэмэнт адак кэрмыч завод-влакым кучэн. Нинэ заводлаштэ кэнгэжым 6 000 мартэ лышыл йалласэ крэсаньык-влак пашам штэныт. Тушто „йазыкым“ касаршаш вэрч пашам пашадардак штэныт. Иктаж йорло крэсаньык помэшыклан иктажым йөнэштарэн огыл гын, йазык, колыштдымаш, вустык. Йазык касараш монастыр завотыш кайаш күлэш. Мөнгыштө йоча-влак шужэн шинчат, тый монастыр завотыш пүжвүд йоктараш кайэ. Крэсаньык-влакын йумылан ишанымашышт. нуным духовный „ача“-влакын эксплуататыр кидышкышт шүкэн шогэн. Поп альэ манак ош, оварчэ кидыштым өлталын, муш-

кыр дэч ұлылсө мландым уждэ тыйын йырэт пөрдэш гын, тидэ йазыклан ок шотлалт. Йумылан тыгэ кэлша. Чыла тудын шонымыжо сэмын.

Йумын йэнг-влак завод дэч вэлэ огыл, торгайымаш гычат шуко оксам погэныт. 1917 ийыштэ, ик ий мучко гына Троице-Сергиевский лавра 529 969 тэнгэм торгайэн налын. Тарванылдымэ пого-влак дэч 441 659 тэнгэм налын. Ий мучко лавра чылажэ 1 миллион 366 түжэм тэнгэм погэн налын. Оксаштым банкыш пыштымылан ий мучко процентшымак 25 775 тэнгэм налын. Нинэ свәтой илышэ-влак нарэ налшэ, капиталист-влак кокла гычат шагал лийыныт.

Кызыт мэ чумыр монастыр нэргэн ойлышна. Ындэ кугурак чинан пөсна попом налына. Москосо митрополит тылчэш 6 750 тэнгэм налын. Киэвысэ — 7 түжэм тэнгэм, Пэтэрбургысо — 21 583 тэнгэм, Новгородысо архиэпископ тылчэш — 25 түжэмат пэлэ тэнгэм налын шогән. Тидэ оксам кэчылан шэлэдэт гын, Новгородысо пастырь кэчэш 850 тэнгэм сандыкышкыжэ оптэн. Тидэ, тудын кэчаш „пашадаржэ“ лийэш. Синодым ончалына гын, тудын рэволюций дэч ончыч 60 миллион тэнгэ шөртнө оксажэ банкыштэ кийэн. Синодым „свәтэйший“ маныт ыльэ, „свәтэйший“ огыл, „богатэйший“ (эн пойан) манаш гын, утларак кэлша ыльэ. Йаллаштэ улшо поп-влак ұлнырак лийыныт да шагалрак налыныт, тугэ гынат, нунат шэнгэланак кодын огытыл, ик чок дэн кажнэ поплан ий мучко 2 түжэм тэнгэ логалын.

Поп-влакын тыгай пойанлыкышт кужэч погалтыныт вара? Тэвэ кужэч. Завот, уңакудо, шөр фэрмэ, мландым арэндыш пуымо доход гыч. Йараланак тошто йэнгын тыгай мутшо лийын огыл: „Шоч, крәслалт, ватым нал да коло, поплан эрэ оксам опто“. Йумо онга, изи крәст, йумын вүд, сорта дэнэ торгайэн налмэ доход гыч. Тыгай мутат ыльэ: „Тачэ сорта, эрла сорта, вара вачэт гыч тулупэтат төрышта“.

Шукыж годым пайдам, шүкшү вургэм лапчыкла, шыштэ, мамык, пужар шүк дэнэ ыштымэ шүйдымө „моц“ манмэ свәтой кап гыч доходым кугун налын. Киэво-Пэчорысо лавраштэ тыгай паша лийын. Ик кумалаш толшо йэнг манак дэч шолып свәтой капым изий чывыштал налын. Кудьвэчыш ләкмөнгыжө тудо кыдыштыжэ шыштэ пырчым ужын. Тэвэ тланэт шүйдымө моц. Кумалшэ-влак шүдө мэнгэ кокла гыч „төрланаш“, „парэмаш“ коштыныт. Поп дэн манак-влак шүйшө лу дэнэ альэ мамык дэнэ ыштымэ, йөсө жапыштэ өрмаш шот дэн полшэн кэртэш манынытат, кумалаш толшо-влак колотка гыч шолып тэвэ шанчаш пырчым чывыштал налаш, тэвэ ошма чывыштышым чывыштэн налаш төчэныт.

Монастырысэ крушкашкэ паша окса-влак мурэн вэлэ йогат. Манак-влаклан йастарэн гына шуктышаш. Кажнэ крэсаньык да пашачэ йэш нинэ шүрэ-влаклан пашаш таптымэ оксаштым пуэныт.

Ындэ мэ ужна, поп дэн манак-влак помэшык да кулак вэлэ огыл, нуно капиталист-завотчик да торгайшэ улыныт. Тугэ гынат, тидэ альэ чыла огыл, поп-влак тугак казна гыч жалованьым налын илэныт. Мутлан, Москосо митрополит казна гыч тылчылан 500 тэнгэм налын илэн. Тыгэ становой пристав дэн поп пырля казна тагына гыч кочкиныт. Ындэ мучашэш тыгэ ләктэш, поп, мландэ кучышо эксплуататырат, торгайышэ капиталистат, кугыжан чиновникат лийын. Кум эксплуататыр иктыштэ.

Ындэ нинэ кум пачаш йын вий дэн илышэ-влакын уйак-муйак илышыштым ончалына. Рэволюций дэч ончычрак колышо Иоанн Кронштадский попын возгалымэ үстэлыштыжэ 100 да 150 тэнгэш окса-влак орам муыныт. Шкафлаштыжэ 150 порсын тувырым, подваллаштыжэ 260 бутылка вэс кугыжаныш гыч кондымо шэргакан аракам муыныт. Тидэ чылаланат палэ, нинэ бутылка-влак кумалшашлан йамдылымэ

огытыл. Свәтой ачан илышыжым тыжэчын раш ужаи лийэш. Тэвэ адак вэс манакын илышыжэ. Чэрнигөвысо архиэрэйын архиэрэй канцэлярым вуйлатышэ Гэрман манаклаң паша шташ йорло крэсаньык Ильям шогалтэныт. Сэдэ крэсаньыкым, тудын архиэрэйлан вуй шиймэ кагаз возаш шумэшкыжэ манак мыскылэн, чонышкыжо витарэн. Крэсаньык Илья шкэ баринманак нэргэнжэ тэвэ мом воза: „Мланэм кўртным чиктэн мыйым орландарыш. Йуд вошт йа аракам, йа пурам пўэдэн эртаралтэ. Кочмөнгө манак адак возешат мланэм кармым покташ шўда, шокшо кэчыштэ йужым йўкшэмдаш да йа йолтаганжым, йа вуйжым чыгылтыкта. Чынакат, катыргыштэ илаш куштылгыракла чўчэш“. Тидэ изи примэр гыч, мэ, мландэ ўмбалнэ кō кузэ йлэн толмым раш ужына.

Рэволюций дэч ончыч 110 тўжэм манак да 90 тўшэм поп улмаш, чылажэ 200 тўжэм йумо палэмдышан эксплуататыр-влак шотлалтыныт. Тидэ „православный пастыр-влак“ гына. Чиймэ вургэмыштым ончэн, нуно йумын посна тўрлō кулжылан чотлалтыч. Мландэ ўмбалса паша ўмбака йўштын ончымо да тўжвал ўнышылык маскэ шэнгэлан помэшык, кулак, сут торговшык, кугыжан осал чиновникишт-влак шойышталтыныт. Кўчыкын каласамэ годым, чыла тидэ 200 000 йэнан духовный армий эксплуататыр класын ужашыжэ ыльэ.

Чыла ты каласымым нигунам она мондо. Тидэ мэмнан тошто йодышнам палэн налаш полша. Тидэ духовный айдэмэ-влак кōн вэлнэ шогэныт? Помэшык, кулак, капиталист, кугыжа, кугыжан чиновникишт-влак вэлнэ, альэ пашазэ дэн йорло да марда крэсаньык-влак вэлнэ? Кўрылтдымō клас кучэдалмаштэ кудо мogyржылан нуно полшэн илэныт? Кōн кидым нуно чот кучэныт?

РЭВОЛЬУЦИЙ ДЭЧ ОНЧЫЧ ПОП-ВЛАК КӨЛАН ПОЛШЭНЫТ

Адакат крѣпостной права гыч тўнгалына. Крѣпостной-влак паша вольык сѣмын илэныт. Изиш колыштыдымылан пэлэ колымэшкэ тойа дэнэ кырѣныт, пылышым, нэрым, йылмым пўчкэдэныт, шукуж годым чонан йэнгым мўшкыржө дэнэ мэнгэ вуйэш кэрмашкат шуыныт. Крѣпостной-влак тыгэ орланэңыт, поп-влакышт „Крѣпостной права—йумын шўдымө почэш ыштымэ“ манын туныктэныт. Йумылан ушанышэ-влак шукужо, тыгай ойым колын, тыгэ шонэныт: „Духовный ачалан ўмырна шумэшкэ тидэ крѣпостной пашам штэна, колымөнгө райыштэ илаш тўнгалына“. Вара тыжэчын көлан пайда лэктын? Крѣсаньык-влакын йумылан ишанымашышт. гыч көлан пайда лийын? Помэшык да поп дэн манак-влаклан шкаланышт вэлэ, рэлигий эксплоататыр-влак ончылно ўншэшташ да колыштынан лийаш туныктэныс. Рэлигий кул лийаш туныктэн. Йужгынам крѣсаньык-влак чытыдэ йужо помэшыкым пуштынат кудалтэныт. Шукуж годым нymoгай кугыжан чиновникат пуштшыжымат муын кэртын огыл. Пошкудышт йолташыштым ужалэн огытыд. Тыгай жапыштэ поп пашаш пижын. Тудо йазык касарымэ годым чыла палэн налын, эрлаштыжым тэнгэчэ йазык касарышэ дэк чиновник-влак толын, тудым погэнат налыныт. Кө ужалымыжэ палэ. Поп-влак кугыжалан, йазык касарымашэш палымэ чыла пашам начальствылан шижтараш, манын мутымаг пуэңыт. Кугыжа поп-влаклан йараланак жалованьийым тўлэн огыл. Тугэ гынат, крѣсаньык-влакын чумыр губэрна дэн тарванымашыштат шуко гана лийэдэн. Нуно, крѣпостной строй йымалан пызыралтын эркын колымэшкэ,

лучо икканаштэ, помэшык-влак дэн кучэдалмашэш
колышаш, манын шонэныт. 250 ий ожнырак Стэпан
Разин вуйлатымэ пэш куго крэсаньык рэволюций
лийын. 150 ий ожно адакат вэс крэсаньык рэволюций
лийын. Тидэ тарванымашым Йэмэльйан Пугачов вуй-
латэн шогэн. Помэшык дэн дворән-влакын погымо
полкышт нинэ кок рэволюцийжымат тэмдалыныт.
Талэ Стэпан Разинынымат, Йэмэльйан Пугачовынымат
кугыжан приказ почэш Москоэш йолыштым, кидыш-
тым, вуйыштым руалыныт. Вара ты шучко паша ўм-
бак духовэнствэ кузэ ончэн? Тидэ вўран пашам свә-
тэйший синод благословитлэн. Тулэч посна нинэ
йорлэштшэ крэсаньык-влакым аралышэ Стэпан Разин
дэн Йэмэльйан Пугачовым, свәтэйший синод чэркэш
каргэн. Тидэ каргымаш чэркыш пурымо йэда эрэ
шарналталтын. Поп-влак нинэ рэволюционьэр-влакым
йумын лўм дэнэ каргымэ дэнэ, крэсаньык-влакым
рэволюций дэч тораш тöchэныт. Рэволюцийым йумо
шкэ карга, маныныт.

Поп-влак эксплоататыр-влакым кузэ ончэныт? Тид-
лан кум-ныл примэрым налына. Православный чэркэ
шкаланжэ шкэнжын свәтой-влакым шонэн луктын.
Свәтой-влакын чотышт 361-шкэ шуын. Вара кө свә-
тойыш логалын? Тышкэ 45 кнъазь да кнъазь ватэ
логалыныт, вара кугыжа, архиэрэй, игумэн, помэшык-
влак пурэныт. Крэсаньык кокла гыч иктэ гына ло-
галын, пашачэ гыч иктат укэ. Тидэ молан тыгэ штал-
тын? Йумылан ищанышэ шэмэр колышо свәтой по-
мэшыклан кумалын, илышэ кугыжа дэн помэшык-вла-
кыштым пагалышт манын шталтын. Нуно, кугыжа,
помэшык-влак, мэмнан гай огытыл, тачэ огыл гын,
эрла тукымышт почэш свәтойыш логалшаш улыт,
маныныт.

Ындэ 1905 ийысэ рэволюцийым налына.

Кнага тўнгалтышыштэ мэ 1905 ийысэ рэволюций
нэргэн ойлышна. Кө көн ваштарэш кучэдалын, адак

ик кана ончалынал Тидын нэргэн Ленин йолташ тэвэ мом ойлэн: „1905 ийыштэ Росийыштэ пролетариат вуйлатымэ почэш кугыжан правительствэ ваштарэш калык тарванымаш тунгаль“. Вэс вэрэ Ленин йолташ тидын нэргэн, тунам социал-демократ манмэ, большевик-влакын рольыштым ончыктэн рашэмкынак ойлэн. Тэвэ тудын мутшо:

„Шүдө дэн шотлалтшэ рэволюционно социал-демократ-влак „кэнэта“ тужэмыш шуыч, нинэ тужэмышт коктыт гыч кум миллионан пролетарын онышт (вождышт) лийыч. Пролетар кучэдалмаш — кугу тарванымашым, коклан рэволюционно движэным ылыжтыш, шүдө витлэ миллионан крэсаньык массэ лонгаштат шарлыш, крэсаньык-влак пудыранымаш армийышкат шэргылтэ, вара салдак-влакат тарванышт“.

Ленин йолташын тидэ мутшо гыч, пролетариатын, большевик партий вуйлатымэ дэнэ шкэ почэшыжэ куго тўшка крэсаньык дэн салдак-влакым нангаймыжым ужына. Тэвэ кō кучэдалмашкэ кайэн. Тидэ кучэдалмаш кōн ваштарэш шталтын? Күшнō, Ленинын мутыштыжо каласымэ: „кугыжан правительствэ ваштарэш“. Ленин йолташ умбакыжэ, кугыжан правительствэ ваштарэш кучэдалмаш мо лиймыж нэргэн умылтара: „Кугыжа, шкэ монополий, привилэгий, пайдажым уло кэртмыжэ дэнэ вийэш пызырэн аралаш йамдэ улшо, шолдра буржуазий дэн тужэм шүртō дэнэ ушалтшэ, шуко мландэ кучышо класын вуйжо улэш“.

Ындэ мланна кō, кōн ваштарэш кучэдалмыжэ раш палэ. Пашазэ клас, большевик партий вуйлатымэ дэнэ да пашазэ класын вуйлатымэ крэсаньык-влак, помэшык дэн капиталист-влак кидыштэ улшо кугыжан правительствэ ваштарэш кучэдалыныт.

Ындэ тидэ рэволюций жапыштэ поп-влакын пашаштым ончалына. Кучэдалмаштэ нуно кōлан полшэныт? Ленинградыштэ (тунамсэ Пэтэрбургышто) тунгалшэ, рэволюцийын пэрвой тошкалтышыж гыч пижына.

Рэволюций тунгалмэ дэч ончыч шуко пашазэ-влак кавасэ кугыжэ дэн мландэ кугыжалан пэнгыдын ишанэныт. Тидэ ишанымаш дэнэ Гапон поп пайдаланыш. Тудо большэвик-влак нангайымэ рэволюцидно корно гыч пашазэ-влакым корандаш полиций дэч кангашым налын. Гапон пашазэ-влакым кугыжа дэч сай илышым йодаш, тудын дэкэ йумонга (икона) дэнэ кайаш таратэн. Тыгэракын, 9 йанварыштэ (тошто шот дэнэ), рушарньан пашазэ-влак йолван йумо (хоругвий), йумонга, кугыжан сүрэт дэнэ капиталист да чиновник-влак умбач вуйым шийаш, пашадарым кұзыкташ йодаш, мландым калыклан пуаш, политик эрыкым, т. м. йодаш кугыжан илымэ дворэц дэк кайэныт. Пашазэ-влак „батышка кугыжа“ дворэц гычшэ лэктын, нунын дэн мутланымым, шкэ чиновник, капиталист, помэшык-влакшым пызыралмым да шэмэр-влакын илышыштым сайэмдымым вучэныт. Тугэ гынат, кугыжан приказшэ почэш дворэц воктэн, площадыштэ нинэ осал шоныдымо калык умбак лұлдаш тунгалыныт. Тыгэ луйылкалымаш Пэтэрбургын түрлө ужашлаштыжат лийэдэн. Тужэм йэнг утла колэныт, кок тужэм утла сусыргэныт. Колышо дэн сусыргышо коклаштэ шуко удрамаш да икшывэ-влак лийыныт. Имньэшкэ казак-влак кодшыштым кэрдэ дэн поктэн, колышо дэн сусыргышо-влакым тошкэн кудалыштыныт. Тэвэ ишанышэ пашазэ-влакым Гапон поп кушко вүдэн намийэн, тэвэ кузэ тудлан ишанышэ пашазэ-влакым „батышка кугыжа“ поктэн колтэн. Большэвик-влак тунгалтыш гычак Гапонын онталымыжым тужвак луктын шогэныт. Большэвик-влак ожноак кумалтыш дэн йодын огы, шкэ вий дэнэ, сөй курал дэн кучэдалын гына сай илышыш шуаш лийэш, маныныт. Тугэ гынат, шуко пашазэ-влакын тунам вуйышт рэлигий тўтра дэн да кугыжалан ишанымаш дэн аңгыртарымэ улыт улмаш. Большэвик-влакын чын улмыштым, кугыжан пуля гына ончыктыш.

Тидэ вўран рушарња, пашазэ-влаклан, эн чотшым йумылан ишанышэ-влаклан урок лийэ. Нуно, кугыжа дэкэ йумо онга дэн да поп дэнэ огыл, винтовко дэнэ да рэволюционьэр-большевик-влак дэнэ мийаш кўлым ужыч. Йумылан ишанымаш куллык шот дэн кэлшаш корным ончыктэн, нунын шинчаштым тўтырангдэн вэлэ. 9-шэ йанвар дэч вара рэволюций пожар сэмын ылыжын. Пашазэ-влак почэш крэсаньык, салдак, матрос-влак тарванаш тўнгалыныт. Вара ты жапыштэ поп-влак мом штэныт? Журналлаштэ, книга-лаштэ, поп-влакын ончык каласымаштышт эрэ иктым ойлэныт. 1905 ийыштэ 33 номыран чэркэ-влак лукмо „Кормчий“ лўман журналыштэ поп-влак тыгэ возэныт: „Пашачэ калык! Христиан туныктышо-влак кул-влакым туныктэныт: кул-влак, шкэндан озаланда торэш ида шого“. Адак „Шкэндыным аралэ, йынгыным ит ончо“ лўман книга лукмо ыльэ, Тидэ книган кушко шупшмыжо лалэ. Пашачын да йорло крэсаньыкын аралашыжэ нымат укэ. Тугэ гынат, поп-влак нунылан „йынгыным ит ончо“ маныныт. Тидэ умлышашлык. Помэшык дэн капиталистым ит тўкө лийэш. Чэркысэ амвон гычат тидымак ойлэныт. Тушто йэвангэлийым лудыныт: шорык ганьэ ўнышө да мут колыштшо лийза; шкэ тушмандам йоратыза; тэндэм орландарышэ-влак вэрч кумалза; осал ваштарэш ида лий; пурла шўргэтым соват гын, шолажымат совыкто; ик пырчэ ўпат йумын эрык дэч посна ок воч, чыла йумо цтэн; илыш айдэмэ дэнэ шталтын огыл, тудым айдэмылан вашталташат огэш лий. Капиталист-влак дэч завотым шупшын налащ—йазык, помэшык мландым налаш—йазык; кугыжа ваштарэш кидым нөлталаш—йазык, кугыжа—йумын ўшан йэнгжэ; колымөнгө райыш логалашлан, илымыда годым йөсым чытыза. Тэвэ мом поп-влак амвон гычышт мурэныт. Йумылан ишанышэ дэн политикым умылыдымо пашазэ-влак тидэ ойым шуко колыштыч. Ончэт, фабрикант дэн помэшыклан

сырымаш шөрла, шыдэ шула. Кид-влак волат, туп пугырнаш. Рэлигий шкэ пашажым штэн. Рэлигийын үнгшэшташ да мут колышташ туныктымыжо дэнэ, йу-мылан ушанышэ шэмэрым эксплоататыр-влак ваштарэш сузыкташ куштылго лийын. Вара тыжэчын көлан пайда лийын?

Чын, шуко пашазэ-влак поп энэрыш пижын огы-тул. Шуко пашазэ чэркэ дэн рэлигийым йөршэш кудалтэн. Йатырышт лүдтэгэчэ эксплоататыр-влак ваштарэш кучэдалмашкэ кайэныт. Тунам поп-влак вэс сэмын тунгалыныт. Почаэвысэ лаврасэ (ошсо Волянск губернаштэ) манак-влак шкэныштын „Почаэвскиэ известийа“ луман газэтэшышт тэвэ мом возэныт: „Пы-тартыш кум кэчэ коклаштэ 22 демократ-влакым сакымэ. Власын нинэ тушман-влакым чаманыдэ, нунын шуйышт гыч пиктэн, сакэн пуштмым колышташат, лудашат сөрал“. Духовэнствылан рэволюционьэр-влакым сакымылан куанымышт гына ситэн огыл. Нуно, капиталист дэн помэшык-влак стройым, пычалым кидыш налын, шкэ аралэныт.

Йаллаштат тугак улмаш. Поп дэн манак-влак, курым мучко толэн налмэ шкэныштын да помэшык-влякын пойанлыкыштым рэволюционно крэсаньык-влак дэч пычал дэнэ аралэныт. Курск губернаштэ „Глинскаяа пустыньан“ манакышт-влак, крэсаньык-влак дэн кучэдалаш губернаштыр дэч винтовкым налын, куралан-дымэ куго отрадым штэныт.

Нинэ факт-влак ситат. Ындэ „1905 ийысэ рэволюций годем, поп дэн манак-влак көн вэлнэ шогэ-ныт?“—манмэ йодышлан вашмут пуашат каньылэ. Нуно кидышкышт йэвангэлийым да винтовкым на-лын, рэволюцийым шэмэр вүрэш йөрэн, эксплоа-татыр-влакым аралэныт.

Адакат ик йодышым налына. Поп-влак „ит нушт“ маныт. Поп-влак тидым шэмэр калыкклан шуко ий годсэк ойлэныт. Тыгэ капиталист да помэшык-влак

ваштарэшышт, нунын толымо шэмэр калык, кидыш пычалым налын ынжэ тарванэ манын тыршэныт. Тугэ гынат, эксплуататыр-влак туньам пайлышаш вэрч, начар кугыжаныш-влакым да моло кугыжанышым пуртыдэ, шкэтын колонийласэ калыкым толышаш права вэрч эрээк сарым штэныт. 1914—1918 ийлаштэ лийшэ сар, эксплуататыр-влаклан гына пайдам кондымыжо ындэ чылалан палэ. Сарэш вэс класлан колашыжэ пэрныш. Тидэ сарын фронтэшыжэ пашазэ дэн кресаньык-влак колышт. Эксплоататыр-влакын интэрэсышт вэрч нуно вуй шупшдэ колышт манын, нунын вуйыштым турлын агыртарэныт: вэра дэн отэчэствэ аралымэ нэргэн да монь турлө йомакым шаркалышт. Тыштэ эн чотшо поп-влак пашалан йорэныт. Поп-влак ты сарым христос вэрам аралымэ сар, ты сарэш колышо йэн райыш вэрэштэш манын ойлышт.

Руш дэн нэмыч капиталист-влак пойышаш вэрч, руш пашачэ нэмыч пашачым пушт. Тидлан тланэт, рай лийэш. Салдак-влакым Германийыштат, Францийыштат, моло кугыжаныштат тыгай рэлигий дэн агыртарэныт. Тидэ сарэш чыла рэлигийын попышт-влак благословитлымэ 10 миллион шэмэр колэн да 20 миллион сусыргэн. Рэлигийлан ишанымаш турлө калык пацазэ дэн кресаньыкым ваш-ваш пуштэдымашкэ шукымыж дэнэ, шэмэр калыклан шуко осалым ыштыш. Вара поп-влакын „ит пушт“ манмэ мутышт кушко лийэ? Сарыштэ ик шэмэр вэс шэмэрым капиталист-влак пойышаш вэрч пуштмо годым, поп-влак „пушт“ маныт, шэмэр калык капиталист-влак ваштарэш қыньэлэш гын, поп-влак „ит пушт“ маныт. Тидэ „кэлшыдымаш“ поп-влакын эксплуататыр-влакым аралымыштым раш ончыкта.

Чыла тэргэн налмаш гыч кок пунчалым штэн кэртина. Пэрвый: шэмэр-влакын рэлигийлан ишанымашт рэволюцийыштэ чот мэшайэн, нунын ки-

дыштым уждымо пидыш дэнэ йолыштэн. Вэсыжэ: поп дэн манак-влак шкэштат поян эксплоататыр лийын, капиталист, помэшык, кулаклан да кугыжалан ўшанлын полшэн шогэныт.

Жап эртэн. Пашазэ дэн шэмэр крэсаньык-влак йара логар-эксплоататыр тўшка ваштарэш уэш тарванаш у вийым погэныт. Пэрвыйак Пэтроградысэ пашазэ-влак тарванышт. 1917 ийын, фэвральышгэ тидэ тарванымаш дэнэ кугыжан коронжо сўмырлыш, варажым кугыжа шкэжат уҗчылвуйа чонгэштыш. Тугэ гынат, влас буржуазий дэн помэшык-влак кидэш кодо. Ойыртышыжо тыгай вэлэ лийэ: ындэ пэрвой вэрым помэшык огыл, капиталист тўшка налын шогальэ. Тидын дэнэ шэмэр калыклан куштылго ын лий. Ик мут дэн, Кэрэнскийын правичылствыжэ тошто сэмынак эксплоататыр-влакын власышт ыльэ, кугыжа гына укэ. Кэрэнскийын правичылствыжэ капиталист-влакын ик завотыштымат, ик тэнгэ оксаштымат, помэшык-влакын ик дэстина мландыштымат шупшын ыш нал. Импэриалист сарым чарыдэгэчэ умбакыжат шуйышт. Сарышкэ шэмэр калыкым поҗэн у полк-влакым поктышт. Пашазэ дэн крэсань-влак киндым, тыныслыкым, мландым йодыч, нунылан тошто сэмынак шужымаш дэн сарым пуыч, капиталист дэн помэшык-влакым тынысэш кодышт. Чэркэ-монастыр поянлыкклан парньамат ышт тўкө. Поп-влак тошто сэмынак тунэмшэ-влакым йумын закон дэн ағыртарышт. 1917 ийын, августышто, Моско олаш Дўтынь Росий чэркэ собор погалтэ. Тушто Кэрэнский шкак салам мутым ойлыш. Поп-влак врэменный правичылствым вийангдаш йодын йумылан кумалыч. Кид кидым мушко.

Моло сэмын лийынат ыш кэрт. Элым садэ эксплоататыр класак вуйлатэн шогыш. Кугыжанышын тўжвал койышыжо гына вашталтэ. Врэменнэ правительствэ кугыжан правительствэ дэнэ тагастарымэ годым, умбач ончаш гына вашталтмыла койын, кўргыжө ик

нөнчык дэнак шталдын ыльэ. Поп-влак тидэ нөнчыкын тамжэ тудак кодмым шижын, пашан шотшым писын умылэн нальыч. Пашазэ да крестян-влакын илышышт утларак вэлэ нэлэмэ. Пэтроградыштэ, 3-шо ийулышто пашазэ-влак киндым, тыныслыкым да власым совет-влаклан пуаш йодын, демонстрацийым ыштышт. Тугэ гынат, нуным пулэмэт тул дэн ваш лийыч. Тыгэ луйкалымаш, Кэрэнский правичылствын көргыжө рэволюций ваштарэш улмыжым пашазэ-влаклан почын ончыктыш. Тидэ шот гыч лекташ ик көрно гына ыльэ. Адакат ик кана чоткыдын пэраш күлэш улмаш. Окчабр рэволюций күлэш улмаш. Лэнин вуйлатымэ большевик партий сайын йамдылалдэ, варажым пашазэ, шэмэр кресаньык да салдак-влакым эксплоататор стройым йөршэш пытараш пэнгыдын вүдэн нангайыш.

IV

ОКЧАБР РЭВОЛЮЦИЙ КЭЧЫЛАШТЭ ПОП-ВЛАК КӨН МОГЫРЫШТО ЫЛЫЧ

1917 ийын, 25 окчабрыштэ, большевик-влак вуйлатымэ дэнэ пашазэ, салдак да матрос-влак винтовкым кидыш налын, Врэмэнный правичылствэ заседаний лиймэ кугыжан дворэцышкыжэ кайышт. Төрза гыч да капка гыч нунылан пулям шүшкыктышт, тугэ гынат, рэволюционьэр-влакым тидэ ыш чарэ. Дворэцым кучэдалын налылдэ. Кэрэнскийын правичылствыжэ пэтыралдэ (арэстовайалдэ). Кэрэнский шкэжэ вэс кугыжанышыш шыкшалдэ. Иатыр сутка, йүдэткэчэт чарныдэ рэволюционьэр-шэмэр-влак да контр-рэволюционьэр-эксплоататор-влак коклаштэ олаштэ вүран сар лийын шогыш. Рэволюций пожар Москош-

кат төрышталдыш, варажым Росий мучко шарлыш.

Рэволюций, эксплуататыр-влакым кудырчө рашкалдымэ сэмын пэрыш. Шкэныштын кукшака вэрышт гыч нуно кэнэта ұлыкө пөрдн кайышт. Шудө, тужэм ий годсэк толэн налмэ пойанлыкыштым, шэмэр-влак йара логар-влакын опкын кидышт гыч мөнггэш шупшын налыч. Завот, фабрик, банк-влак кугыжаныш кидыш пуалтыч. Крэсаньык-влакат кынъэлыч. Нуно, большэвик-влак вуйлатымэ пашазэ-влакын ончыч каймыштым, нуныланат чын корным ончыктымыштым ужыч. Пашазэ-влак эксплуататыр-влак ваштарэш кучедалаш корным ончыктышт. Пашазэ-влак адак куго олалаштэ контррэволюцийын эн пэнгыдэ пыжашыштым шалатышт. Совет влас помэшык дэн капиталист-влакым чылаштымат пойанлыкышт дэч посна кодыш. Пашазэ-влак почэш кайэн, крэсаньык-влак помэшык-влакын мландыштым, усадьбыштым шупшын налыч, тужэч тошто төра-влакым поктэн луктыч. Крэсаньык-влак нуным аралышэ пашазэ класан, ты класын бойэвой рэволюционерно большэвик партий лиймэ дэн ышкэныштын курымаш тушманыштым, ындэ курым-курым мучкылан пытарышт. Лэнин йолташ эшэ рэволюций дэч ончычак тидын нэргэн тэвэ мом ойлэн: „Руш крэсаньык массэ, мландэ кучышо-крэпостник, рьясан крэпостник да крэпостник-самодэржавэц-влакын пиктышэ да азап-ландаршэ пызырымашыштым пролетариат почэш кайэн гына шалатэн кэртэш“. Тидэ рэволюций дэч ончычак каласалтын ыльэ. Рэволюций Лэнин йолташын мутшым чыныш лукто.

Адак тидым умлаш кұлэш: Владимир Ильич мландэ кучышо (помэшык) да самодэржавэц (кугыжа)-влакым вэлэ огыл, адак рьясан крэпостник-влакымат, духовэнствымат крэсаньык массын тушманжылан шотла. Мэмнан ончылно ойлымаштынат тыгак лэктн ыльэ вэт.

Рэволюцийын нинэ рьасан эксплуататыр-влакым пэрымыжлан нигунарат, оршаш укэ. У пролетар влас монастыр-влак дэч 84 заводтым, 436 фэрмым, 1112 доходан пörтým, 704 унакудым шупшын нальэ. Монастыр пörтлашкэ 1 миллион 680 түжэм пашачэ, крэсаньык, тунэмшэ-влакым илаш пурталтэ. Крэсаньык-влак совет влас дэч монастыр да чэркэ мландым шупшын нальыч. Поп дэн манак-влак мукш-влакын шкэ вийышт дэн пукшэн ашнаш шоныдымо шүрэ-влакым омарта гыч луктын кышкымэ шотыш логальыч.

Чэркылаштэ да монастырлаштэ „свәтой“ мощ-влакым почэдышт. Колотка гыч мамык, пужар шүк, лапчыкла да т. м. „свәтой“ онталчык-влак йогышт. Шуко йумылан ишанышэ-влак тужагынак рэлигий сүспаным пупшмым кудалтышт. Поп дэн манак-влак пачэмыш пыжашыштым, түкымö годым сырымэ сэмын шыдэштыч. Нунылан куаныдымэ илыш толын шуо. Ындэ манак дэн илышэ кул крэсаньык Илья нэргэн шарналтэна. Тудо тыгэ возэн ыльэ: „Йуд вошт йа аракам, йа пурам пуэдэн эртаралтэ. Кочмөнгö манак адак возэшат мланэм кармым покташ шүда, шокшо кэчыштэ йужым йүкшэмдаш да йа йолтаганжым, йа вуйжым чыгылтыкта“. Шэмэр-влак влас годым духовный ача-влаклан иктат йуж йүкшэмдаш, йолтаган чыгылташ тунгалдымым нуно ужыч.

Эксплоататыр-влак уло вийышт дэн шкэ власыштым да поянлыкыштым аралышт. Рэволютционьэр-влагат, тушманым йара кид дэн сэнгаш лийдымыжым шинчэныт. Пашазэ да крэсаньык-влак кидыш пчалым налын кайышт. Эксплоататыр-влак ваштарэш миллион дэнэ кынъэльыч. Ындэ колышт ончэна, патриарх Тихон тэвэ мом рэволюционно калыклан воза:

„Шижса, уштымо тушка... Вэт, тэндан ыштымыда йөршэш сотана паша, тидлан тэ гэйэннэ тулыш логальыда. Йумын пумо влас дэнэ мый тэндым анафэмлэм (каргэм)... А тэ, шольо-влак, архипастыр, пасгыр-влак,

ик шагатланат шогалдэ, шкэндан чаддам (йумылан ушанышэ йэнг) аралаш ўжса.. Духовно кучэдалшэ коклашкэ ўжса..“ Тэвэ православный Русьын пастыржэ кузэ кичкырэн ўжын. Тушто чыла поп-влакынат шонымашышт кўчыкын каласалтын. Тихон помэшык дэн буржуазий строй вэрч шогэн. Ишанышэ-влакым лўдыктышаш вэрч, Тихон рэволюцийым сотана дэн тагастара, тамык, анафэма дэнэ лўдыкта. Ала изыш полшэн кэртэш! Ала рэлигий шўргалдыш дэн рэволюцийым тўнчыктараш лийэш!—шонэн. Тугэ гынат, Тихонын тидлан ўшанжэ шагал. Тудо умбакыжэ „пастырь-влаклан“ „духовно кучэдалшэ-влак“ шташ ўжэш. Вэс мут дэнэ—рэволюций дэнэ кучэдалаш контррэволюций бандым шташ ўжэш. „Духовно кучэдалшэ-влакын“ кў улмыштым мэ ужна. Тэвэ, Москосо „утарышэ христос“ храм чаг кырмаш гыч поп дэн йункэр-влакын тарванышэ рэволюционно пролэтариат-влакым пулэмэт дэн лўйкалмыштым шарналтышаш вэлэ.

Ряёсэ дэн да ряёсэ дэч посна коштшо контррэволюций, рэволюций вацтарэш пэш вийын кырэдалыч гынат, пашазэ да шэмэр кресаньык-влак-коммунист партийын вуйлатымыж дэнэ сэнгышт. Эксплоататыр-влакын курымаш власыштым шэмэр-влак шкэ вачышт гыч шуэн шолышт. Пэнгыдэ, вўд отызан кид-влак шўдў ий дэнэ ыштымэ пойанлыкыштым шкаланышт мўнггэш шупшын налыч. Эксплоататыр-влак шалаталдыч. Шэмэр-влакын власышт нуным пэнгыдын мландэ воктэн тэмдалэ. Тугэ гынат, нуно ўнгшэшташ ышт шоно. Лаштыртымэ кишкэ сэмын нинэ паразит-влак чушышт, пурэдышт. Шуко помэшык, капиталист, поп-влакышт лўдмышт дэнэ вэс кугыжаныш куржыч. Вэс кугыжанысэ капиталист-влак нуным, азапыш логалшэ родышт-влакым ваш лиймэ сэмын, ваш лийыч. Нуно тушто ик паша нэргэн писын кангашэн кагыч. Совет влас, Окчабысэ рэволюций—тўнья мучко шарлышаш пожарын тўнгалтышыжэ гына улмым нуно

шижыч. Тыгэракын нуно, наций шотым ойыркалыдэ, чыла капиталист-влаклан шэмэр-влакын власыштым пызыралаш сойым тунгалаш ойым пидыч. Вэс кугыжанлашкэ куржшо да совет мландэш кодшо Росийысэ эксплуататыр-влак туньямбал буржуазий дэч полышым налыч. Тыгэракын, 1918 ийыштэ рвээ совет влас умбакэ чыла могырымат, руш ошгвардэйс-влак дэн ушнышо француз, англичан, амэрик, йапон да моло капиталист кугыжаныш-влакынат армийышт пызырэн толаш тунгалыч. Мумо кочышышт дэчын поктэн колтымо, шыдэ пирэ күтө сэмын, нуно писэ туйышт дэнэ рвээ совет республикын капышкыжэ кэрылташ толыч. Вэс-кугыжанышын сар куралышт дэн да нунын офицэрышт-влак командывайымэ дэнэ Дэникинын, Врангэлын, Йудэяичын, Колчакын да панский Польшын войскашт ваш толыч. Йошкар армий шталдынына вэлэ ыльэ. Сай сар вургэмат, сай сар куралат укэ ыльэ. Кугыжан сар дэн толалтшэ армийым сайын пукшэнат кэртын огыл. Пашачэ дэн кресаньык-влак завотым, йалым, йэшыштым кудалтэн, кучэдал налмэ Окчабр рэволюцийым аралаш шогалыч. Молгынамсэ сэмынак, комунар-влак пашачэ класын пашажэ вэрч кучэдалмаштэ шкэныштын пэнгыдылыкыштым, дисциплиныштым, классовый сознательностьыштым ончыктэн да кучэдалшэ-влакын ончыл ратыштышт шогэн, Йошкар армийым пэнгыдэмдышт. Граждан сарылыжэ. Пэш нэлэ крэдалмашым виктараш логальэ. Большевик-влак партий фронтым пэнгыдэмдыш, организаций шотыштат пэш куго мастарлыкшым ончыктыш. Кажнэ йэн, кажнэ винтовко да кажнэ патрон шэргэ улыт ыльэ. Латныл ийаш икшывэ-влак пролетар диктатурым аралаш добровольно кайышт. Шуко тужэм комсомол-влак пашачэ дэн шэмэр кресаньык паша вэрч кучэдалмашэш колышт. Вара поп дэн манак-влак мом штэныт? Нуно вэт 200 000 улыт ыльэ. Тидэ пытартыш кырэдалмаштэ нуно кёлан полшышт?

ГРАЖДАН САР ГОДЫМ ПОП-ВЛАК КӨЛАН ПОЛШЭНЫТ

Ошгвардэйэц-влакын корпусной, дивизионный да полковой попышт ыльэ. Нуно ош вуйпүчкэдышэ-влакым крэстышт дэнэ талыштарышт. Нуно шкэныштын уло вийыштым пыштышт. Врангэлын Востоков попшо Йошкар армий дэнэ кучэдалаш „братство христа“ вий организатсым штэн. Садэ Врангэль дэнак митрополит Анатолий служитлэн. Тудо Мёскошко крэст дэн каймаш походом шташ мутым пуэн. Ончылныжо крэст, шэнгалныжэ пушко-влак. Духовэнствэ рэлигийым түрлө сэмын контррэволюций пашалан кучылтын, ош армийышкэ доброволэц-влакым погэн, ошо кашак вэрч агитацийым штэн, совет власым каргэн. Колчак дэнэ йэпископ Андрэй пэш тыршэн служитлэн. Тудо йатыр контррэволюционный митингым ыштылын, контрразвэдкэ дэнэ пэш чак кылым кучэн, Йошкар армийым каргэн, Совет Ушэмысэ положэньэ нэргэн түрлө шойак увэрлам шаркалэн, т. м.

Дэникин дэнэ митрополит Платон тыршыш Тудо „полки Иисуса“ манмым организоватлэн. Могай тыгай „йумын“ полк лийын крэтыт? Ик тыгай полкышто 700 поп да манак-влак ыльыч. Нуно поп вургэмым чийэн, онгэшышт крэстым сакэн, кэлгэ күсэнэшышт наганым пыштэн пашачэ-крэсаньык отряд умбак кайышт. Нуно, йошкакармэйэс-влак „свәтой“ ача-влакым ужын, луйаш огыт тунгал, шэнгачышт ошгвардэйэц-влак лэктытат нуным ковышта сэмын руэн кышкат шонышт. Тэвэ „полки Иисуса“ могайэ улмаш. Поп-влакын Йошкар армий ваштарэш кузэ шыдын кучэдалмыштым, тошто йошкакармэйэц Рыбаков Пётырын возымо сэрышыж гыч ужаш лийэш. Тудын „Бэзбожник“ газэтыш возымо сэрышыж дэнэ палласэна. Тудо

тэвэ мом воза: „Мэмнан батальйонна (пашазэ Малышэв лүмэш лүмлымö 266 полкын) энгэр воктэн йатыр кана кўнчэн возаш тōчыш, тугэ гынат, кажнэ канажат мэмнан ўмбақ троицкий чэркэ гыч (Ишим уйээд, Боровки сола) пулэмэт дэн лўйкалаш тўнгалыч. Чаг кырма гыч лўйкалымыштым мэ писын палышна. Йужо йошкарармэйэц-влак аптыранышт — кунам свāтой чэркэ гыч лўйкалаш тўнгалыт. Чэркэ дэкэ сар дэнэ лишэмна. Мэмнан ала кунар йѐгна колышт. Тугэ гынат, мэ чаг кырмашкэ тошкалдыш дэнэ.кўзэн шуна. Тушто, чаг кырмаштэ ик пулэмэт воктэн офицэр шинча, вэсэ воктэн чэркэ старыстэ дэн бачышка шкэ чўч лийын шинча. Пижэдылмаш тўнгальэ. Бачышка койшо йошкарармэйэц-влак ўмбақ наган дэнэ лўйылдаш тўнгальэ, офицэр дэн чэркэ старыстыжэ — йапон карабин дэнэ“. Тидым ик шкэ кучэдалшэ йошкарармэйэц воза. Тыжэчынат мэ граждан сар годым поп-влакын кōлан полшымыштым ужнына. Поп да қолчак офицэр — пулэмэт дэнэ ик колоколнъышто улыныт.

Руш помэшкы; капиталист да кулак-влаклан вэс кугыжанласэ капиталист-тангышт-влак гына огыл, адак нунылан шэм рьāsан-влакын куго армийыштат полшэн. Тугэ гынат, Йошкар армий сэнгыш. Пушкат, попат ышт полшо. Вара молан тўжвач ончымо годым начарын койшо мogyржо сэнгыш? Тэвэ молан, Йошкар армий — тидэ пэнгыдэ, бойэвой комунист партий вуйлатымэ дэн кōм, мо вэрч кырымыштым умылышо, кōн вэрч колаш каймыштым шинчышэ да миллионло пашазэ дэн крэсаньык-влак улыт. Нуно чыла шэмэр-влакын пийалышт вэрч, нуным эксплоататыр-влакын кид йымачышт утарышаш вэрч кучэдалмыштым шинчэныт. Тулэч посна, вэс кугыжаныш капиталист-влак ошо-влаклан полшышт гын, вэс кугыжанысэ пашазэ-влакат йошкаргэ-влаклан полшышт. Вэс кугыжанысэ пашазэ-влак йошкаргэ-влак ваштарэш кырэдалмыштым чарнэныт, йужгынамжэ шкэ офицэрыш-

тымат пуштэдэныт. Француз морьяк-влак Шэм тэнгызыштэ совет морьяк-влакым луйкалаш кужтымө приказым колыштын огытыл, луйкалымым чарнэныт. Вэс кугыжаныш буржуазий шкэ пашачышт-влакын революционно тарванымашышт дэч лудыныт. Чыла кугыжаныш пашазэ-влак совет власым пагалаш тунгалыныт. Граница вэс могырысо пашазэ-влак ош армий-влаклан сөй куралыштым йастаркалмым да шупшыктылым чарнэныт. Тулэч посна, Йошкар армийыштэ вэс кугыжаныш шэмэр-влак (империалист сарын тошто войенноплэннейышт) дэнэ ыштымэ полкышт (интернациональнэ часть-влак) ылыч. Тыгэракын, ошо-влакын вэс кугыжаныш капиталист-влак ылыч гын, йошкаргэ-влакын — вэскугыжаныш пашазэ-влак ылыч. Ик клас вэс клас ваштарэш кайыш. Туньямбал пролетариат, туньямбал эксплуататор-влак дэнэ кучедалын. Тэвэ кушто адак мэмнан вийна ыльэ.

Шэмэр-влак сэнгымэ дэнэ граждаң сар пытыш. Совет мландэ ошгвардэйшинэ дэч эрыкталдэ. Кодшо ошгвардэйэц-влакын ик ужашыжэ Совет эл көргэш шыпланыш, молыжо вэс кугыжанышлаш куржыч. Тушто нуно чарныдэгэчэ почангылыт, угыч крэдалаш йамдылалтыт. Кызытэш совет шэмэр-влаклан, Ленин йолташ манмыла „шұлалтымэ“ жап толын. Тидэ шұлалтымэ жапым пашазэ дэн шэмэр кресаньык-влак социалист строителствэ пашалан кучылтыт.

Ленин йолташ тидэ йодышлан корным ончыктыш. „Элым электрифицироваймэ да промышлэныс, йал озанлык адак транспорт йумак кызытсэ шолдыра промышлэнысын техникэ базыжым пуртымөнгө ижэ мэ йөршэш сэнэна“, — манын Ленин.

1930 ийыштэ комунист партийын XVI погынымаштыжэ Сталин йолташ, Ленин ойым шуктышаш вэрч, Совет эллан 10 ий коклаштэ „техникэ-экономикэ шотышто ончыл капиталист эл-влакым поктэн шуын, эртэн кайман“ манын ончыктыш. Тидэ 1939 ий мартэн.

мланна Амэрикуым поктэн шуаш да эртэн кайаш күл-
мым ончыкта.

Лэнин дэн Сталин йолташ-влакын ончыктымышт кузэ шукталдыт вара? Шукталдыт, адак йэшараш күлэш, вашкэ, писын шталдыт.

XVII партконфэрэнций, пэрвой вичийашлыкын итог-
шым чумырымо годым, тыгэ каласэнат кэртэ: „Мэм-
нан нэлэ промышлэносна пэнгыдын йол ўмбаке шо-
галтымэ, сандэнак чумыр калык озанлык рэконструк-
цийым штэн шукташ социалист шолдра машин ин-
дустрийлан шкэнан базэ шталдын“. Кокымышо ви-
чийашлык шотышто латшымышэ партконфэрэнцийын
рэзольуцийыштыжэ тыгэ каласалдын: „Кокымышо ви-
чийашлыкын тўн да рэшайуций озанлык пашажэ, чу-
мыр калык озанлыкым рэконструксылэн шуктымаш
да калык озанлыкын чыла отрасыльжыланат у тэхник
базым штэн шуктымаш улэш. Тэхник рэконструк-
цийым штэн шуктымаштэ вўдэн кайышэ ончыл вэрым
совет машина ыштымаш налын шогыман“.

Конфэрэнцийын нинэ рэшэнийышт-влак комунист
партий дэн совет власын мэмнан онна-влак—Лэнин
дэн Сталин йолташна-влакын ончыктымо корнышт
дэнэ пэнгыдын ончыко каймыштым ончыкта. „ССРУ
кокумышо вичийашлыкыштэ тэхник шотышто Йэв-
ропышто эн ончыл вэрым налэш“ (XVII партконфэ-
рэнцийын рэзольуцийжэ гыч). Тидэ каласымылан, си-
пырым ончыктэна.

1913 ий дэн тагастарымэ годым, совет промыш-
лэныс 1931 ийыштэ продукцийым кокуытат пэлэ кана
шуко луктың. 1931 ийыштэ, ик ий мучко, 1913 ий-
ыштэ улшо чыла электростанций дэч, 5 кана шуко
ышталтын. Кыкумышо вичийашлык мучашэш, 1932
ий дэн тагастарымэ годым, электроэнэргий куд кана
шуко лукталдаш тўнгалалтэш. Кокымышо вичийаш-
лык мучашэш шуй дэн нэфть 1932 ий дэч $2\frac{1}{2}$ —3
кана шуко лукталдаш тўнгалалдэш. Рэволюций дэч

ожно Росий машинам штэн, моштыдымыжлан вэс кугыжанышла гыч шупшыктыш гын, ССРУ-ын 1932 ийыштэ Уралыштэ нэлэ машина ыштышэ завошто уло — „Уралмашстрой“. Кокымшо вичийашлык мучашэш мэ машинам вэс кугыжанышла гыч шупшыктымо дэч йөршэш утлэна. Нинэ машина-влакым мэ шкэнан эл көргыштак шташ тунгалына.

Мэмнан Магнитогорскысö да Кузнэцкысэ-гай гигант завод-влак стройыш пурат.

Сибириштэ Кузнэцкэш ыштымэ завод — тидэ мландэ умбалнэ эн куго завод. Тудын дэнэ тангасышэ завод куго Амэригыштат укэ. Завотын ужашыжэ Окчабрысэ рэволюцийын 14-шэ ийдалыкшыланак пашам шташ тунгалын. Тудо ужашыжэ кэчын лукмо чойынжым 100 вагон дэн пыкшэ шупшыктэн пытаралдэш. Чумыр заводтын сутка мучко штэн лукмо продукцийжым шупшыктэн шукташ 677 вагон күлэш. Кажнэ минутышто 200 пуд йамдэ матэриалым лукташ тунгалалдэш. Тидэ заводтын кугытшым палышашлан адак тидым ончыктэна; тудын көргө күртнө корно линийын кужытшо 120 км. Завотышто улшо тэхникын, күкшытшым палдырташ ик фактым гына ончыктэна. Домнылан ик сутка мучко паша ышташыжэ 1500 тон сырьо күлэш, тынарэ сырьом домнашкэ автомат вагон-виса дэнэ улыжо ик йэнг гына пуаш тунгалэш. Тыгай күкшö тэхникэ дэнак моло у фабрик дэн завод-влакат шталдыт.

Лэнин дэн Сталин йолташ-влакын промышлэнысысэ күкшö тэхникэ нэргэн ончыктымышт тыгэ ылышыштэ шукталдыт.

Рэволюций дэч ожно йал озанлык машина ыштышэ 900 завод-влак ийдалыкыштэ 70 млн. тэнгэ акаш машинам луктэдышт. 1932 ийыштэ ик Ростовысо завод гына 115 млн. тэнгэ акаш йал озанлык машинам луктэш. Ик у совэт завод, рэволюций дэч ончычсо капиталист-влакын 900 завоышт дэч иктат

пэлэ кана шуко луктэш. Рэволюций дэч ончыч трактыр йөршэш' шталдын огыл. 1932 ийыштэ кэчэш 250 трактр штэн луктылдэш.

Чыла кугыжаныш капиталист-влакын шинча ончылнышт Совет Ушэмын социалист озанлыкшэ кушкэш да пэнгыдэмэш. Нинэ капиталист-влакын мэмнан вичийашлык тэмымашнам кузэ кўрлаш тōчымыштым мэ умбақыжэ ужуна. Мэмнан эл кōргыштынат социалист строицылствын тушманышт шагалак огытыл. Кулак, нэпман да тошто кугыжан чиновник социалист строитэльствын писын винымашлан мэшайаш уло вийыштым пыштат. Москошто врэдичыл-влакым еудитлымым чыланат шарнат. Нинэ контррэволюционэр-влак кўкшō постышкō пурэн шинчын улыт ыльэ. Нуно эн кўлэшан завод-влакым стройымашым шуйышт, вэс кугыжанышла гыч пужлышо, йōрдымō машина-влакым налын кондышт, т. м. Нуно мэмнан индустрийын да соцстроитэльствын тушманышт улмышт кизыт чыланат палэ. Вара под-влак дэнэ паша кузэрак кайа? Шэмэр-влак коклаштэ йумылан ишанышэ шагалак огытыл. Йужыжо поп-влак тидэ мōло гай огыл, сай йэнг улыт, манын шонат. Йужгынам йумылан ушанышэ-влак, под-влак индустрийандымаштэ огыт мэшайэ, маныт. Мутлан ушанаш огына тўнал. Фактым ончалына, нуно мом ончыктат?

VI

ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЙ ПАША УМБАКЭ ПОП-ВЛАК КУЗЭ ОНЧАТ

Тымартэн мэ поп-влакын кэч куштат эксплоататыр-влак дэн пырльа улмыштым ужна. Ала тыштэ нуно шэмэр-влак вэлышкэ вончышт? Социалист строитэльствэ

эксплоатацийлан каварымашым конда, тидым чыланат шинчэна. Тидэ каварымащым рьас чийшэ эксплоататыр-влакат чытат. Йумо огыл, шкэ пийальштым мландыштэ шкэ паша кидышт дэнэ ыштымыштым пашачэ-влак ужыт. Поп-влаклан тидэ шўмлан кэлшышэ огыл. Чэркэ-влак эрэ пустагыт. Чэркыш кондышо шагал. Поп чэркыштэ, энгырэмыш пыжашысэ энгырэмшэ гайак. Вуча-вуча, кармэ-влак огыт чоҥаштыл. Ик мут дэнэ, вичийашлык шуктымашын писэштмыжэ, энгырэмышлан пайдажым изэмда. Тыжэчын палэ, поп-влак тыштат ошсо тўшкашыштат, шэмэр-влакын тушманышт дэн пырльак кодыч. Вичийашлыкын тушманышт-влак шкэ коклаштышт кўлан мом ыштышашым пайлышт. Кажныжэ шкэ моштымо йўн дэнэ локтылэш. Поп-влакын, моло йўн-влак дэч посна, шкэныштын йўнышт уло. Нуно, тымарсэкат рэлигийын энгырэмыш пыжаш гыч утлыдымо шэмэр-влак дэнэ пайдаланат. Нунын дэкэ лицэмаш посна йўным кучылтыт.

Поп-влакын кўрылтдымў арньа ваштарэш кучэдалмыштым ончалына. Ожно завод-влак арньаш, куд кэчым пашам ыштышт, шымышэ кэчыжэ йара шогыш. Ийдалык мучко чылажэ 52 рушарньа погына. Совэт влас кўрылтдымў арньам пуртыш. Завот дэн фабрик-влак арньаштэ чыла 7 кэчыжымат пашам штат. Тидэ мэмнан промышлэноснам писын пэнгыдэмда. Поп-влак тидэ вэр гыч пэраш ойым пидыч. Мучко кўрылтдымў арньа ваштарэш агитацийым шаркалышт. Йумылан ишанышэ-влакым рушарньан паша ыштымылан тамык дэнэ лўдыктылыч. Йужо вэрэжэ чудо-влакымат ыштылаш тўнгалыч. 1931 ийын, апрельыштэ, Сталинградыштэ трактыр завод ыштэн шуктымўнғў, поп-влак Иисус христос дэч, шкэ дэчшак колтымо писма манын, кид мучко сэрышым кондышташ тўнгалыч. Поп-влакын нўштылмў сэрышын ужашыжым лудын ончэна: „Мый, Иисус христос, илышэ йумын эргыжэ, мыйын ылыж кыньэлмэ кэчэм пагалаш шў-

дэм... Тидым шукташ огыда тунгал гын, мый тэндам йуштө, мардэш, тул, вүд дэн наказатлэм“. Тидэ сэрыш поп кид дэн возалтмыжэ пэш палэ. Тыштэ нуно могай гына лүдмашым шонэн луктын огытыл. Поп-влак, рушарньан паша ыштымашым кўрлын; индустрийангдымаш пашам кўрлына, манын ушанышт.

Адак ик примэрым ончалына. Мэ ончылно Кузнэцкысэ завод нэргэн ойлышна. Магнитогорскысо заводат тыгайак кугу. Тидэ заводым 1931 ийыштэ 50 түжэм нарэ пашазэ-влак стройышт. Магнитный посёллок гыч, вэрысэ поп, стройкылан мэшайышаш вэрч тыгай фокусым ышташ пижыт. Тудо кузэ гынат стройко гыч пашачэ-влакым шалатэн колташ ойым пидын. Вара кузэрак тидым ышташ? Чойа поп шонэн луктын. Иктаж кё колэн гын, тудо колышым вигак тойэн огыл. Иктаж кэчым тэк кийжэ! Иктаж кэча гыч 10 колышо погына. Шукыжо шуймө дэнэ мундырчынак упшалдыныт. Тугэ гынат, попом тидэ чэрэн огыл. Колышо тушкам погымөнгө, тудо нуным ик кэчыштэ тойэн. Тыгай ир пашашкэ пашачэ-влакым погалтын. Лу колышо — тидэ шуэ паша. Ужшыжо чыла йодыштыныт: Молан тушто шуко тойат? Молийын? Кулак-влак — чэркэ двадцаткын члэнышт — тушагынак „умылтарэныт“. Нуно, пашачэ-влак нэлэ паша ыштымэ дэнэ кэчын лу дэнэ да мойын колат, манын шойыштыныт; тушагынак нуно пашачэ-влаклан стройко гыч мөнгышкышт кайаш кангашым пуэныт. Кастэнэ йумылан ишанышэ пашачэ-влакым чэркэ воктэнысэ сарайэш погэн, соцтангасымаш дэн ударничэствым кудалташ кутыртэныт.

„Пылпомышсо“ сэрыш гыч тунгалын, колшо-влак дэн пытарэн, поп-влак чыламат индустрийангдымаш дэн кучэдалаш пашашкэ ушат.

Кулак да нунын сойузникышт — поп-влак йал озанлыкым колэktivлымэ фронтыштат куго пужгалымаш пашам ыштылыыч. Кулак орышо йанлык сэмын кол-

хоз ваштараш кучэдалэш. Колхоз көргыш пурэн, колхозым шалата, колхозно собстваннысым шолыштэш, кугыжанышлан киндэ пуымо пацам саботироватла, организацион озанлык шотышто колхозым пэнггидэмдымэ ваштарэш кучэдалэш, тул, окна вошт кайшэ пуля, пусак шэнгач лэкшэ шугынь, т. м.—тэвэ кулакын колхоз ваштарэш кучэдалмэ йөнжө. Колэktiv-лымаш пэш талын клас кучэдалмашэш эрта.

Поп-влак, колхоз ваштарэш нымат осал шонымаш укэ манын ойлаш йоратат. Тугэ гынат, тидэ мут сылнэ шомак-влак, шэм пашам лэвэдаш гына улыт. Вара могайрак тидэ паша? Колхоз фронтышто мо лийын шога, сайынак ончэн лэктына,

VII

КОЛЭКТИВЛЫМАШ ПАЩАШКЭ ПОП-ВЛАК КУЗЭ ОНЧАТ

Мэмнан дэнысэ гай шолдыра йал озанлык производство туньямбалнэ нигуштат укэ. Йорло-марда озанлык-влакын 60 процентшэ 1932 ий кэнгэжымак колхозышко ушнэныт. Шудө йорло-марда озанлык гыч 60 утлажэ колхозышто, 40 озанлык дэч шагалжэ гына кызытэш посна озанлыкэш кодыныт, 1932 ийын кэнгэжымжэ 200 тужэм колхоз ыльэ. Совет кугыжаныш колхоз-влаклан куго польшым пуа. Рэволюций дэч ончыч Росийыштэ чылажэ 187 трактр гына ыльыч. 1932 ийыштэ ик марда дэн шотлымо годым, кажнэ колхозлан ик трактр логальэ. 1931 ийыштэ совет влас йаллан шиймэ, удымө, түрэдмэ, солымо да моло йал озанлык машина-влакымат, кугыжан правительствэ годсо 1913 ий дэн тагастарымэ годым, 20 гана шуко пуэн. Рэволюций дэч ончыч улшо, нуно машинажат

помэшык дэн кулак-влаклан вэлэ логалыныт. 1931 ийыштэ колхоз-влакын чыла пашаштын нылымышэ ужашыжэ машина дэнэ шталдыныт. 1934 ийыштэ колхозын шуко ужаш пашашт машина дэнэ шталдаш тўнгалалдэш.

Тидэ альэ чыла огыл. Йал мландэ уйангыш ситыдымаш дэн йёсланэн. 1931 ийыштэ колхоз-влак кугыжаныш дэч 24 млн. тэнтгэаш искусствэннэ уйангышым налыч.

Рэволюций дэч ончыч искусствэннэ уйангышым йамдылышэ завод-влак чылажат 175 вэлэ ылыч. Вичийашлыкын мучашэшыжэ 175 огыл, 8200 тыгай завод-влак пашам шташ тўнгалыч.

Йал озанлыклан кугу локтылмашым тўрлө врэдичыл-влак кондат: 1931 ийыштэ совет влас локтылшо врэдичыл-влак дэн кучэдалаш, кугыжан правитэльстын 1913 ийыштэ окса колтымыж дэч 80 кана шуко оксам колтэн. Шурно лэктыш адак урлыкашын сайлыкшымат онча. 1931 ийыштэ кугыжаныш дэч йал коло ик мильйон цэнтнэр сортовой урлыкашым налын.

Кўчыкын каласымэ годым, совет влас 1931 ийыштэ йал озанлыкыш, сар дэч ончыч кугыжан правитэльствэ пыштымэ дэн тагастарымэ годым, срдствам 60 кана утла пыштэн. Пролэтар влас йаллан тыгай куго полышым мэмнан промышлэныснан дисын кушмыжо дэнэ гына пыштэн кэртэ. Пашачэ клас, крэсаньык-влакым помэшык-влак дэн кучэдалаш полшымо гына огыл, тудо йал озанлыкым у сэмын вийандаш да мучко колэктивлымэ нэгызэш кулакым клас шот дэн пытарашат полша. Йорло дэн мардавлак, колхөзыш пурэн, кўчык жапыштэ шкэт посна озанлык ончылан колхоз озанлыкын куго йёнанлыкшым ончыктышт.

Рэволюций дэч ончыч удымö мландэ кумдык тошто Росий мучко ий йэда $1\frac{1}{2}$ млн. гэктар шукэм шогэн. Совхоз дэн колхоз-влак ик 1931 ийыштэ гына удымö

мландэ кумдыкым 120 млн. гэктар дэчат шуко шарышт. Колхозышто плуг, тырма (шүрэ), имньэ посна озанлыкысэ дэч кок кана шуко мландым ачалат. Куго озанлыкыштэ тидэ чылажат сайынрак кучылталдэш. Колхозысо паша организовайымащ колхозникын паша лэқтышыжым посна озанлыкысэ дэч шуко лэқтышан ышта. Тышкэ кугыжанышын машина, уйангыш, сортовой урлыкаш дэн да мойын полшымыжым йэшарэна. Туштак адак колхозышто йорло-влакым толышо, кулак эксплуатаций укэ. Тидым чылажымат иктыш ушэна. Палэ, колхозникын доходшо, шкэт озан доходшо дэч шуко куго лийэш. Тидэ тыгак улэш. 1931 ийыштэ колхозник-влак шкэ пашашт гыч доходым шкэт оза-влак дэч, иктат пэлэ гана шуко налыч. Мэ кокла сипырым налына. Йужо колхозыштыжо иктат пэлэ гана огыл, йэдиноличникын дэч кок-кум кана шуко налшат уло.

Колхоз илыш гыч ик примэрым налына. Тидлан кокла вийан колхозым налына. Ленинград обласыштэ, Куйвазовский районысо Киров лүмэш лүмлымö колхоз тэргалдын ыльэ. Тэвэ, резульatatypeшт. Тидэ колхозышто ий мучко кокла крэсаньык 2 494 тэнг. 46 ыр. доходым налын. Шкэтын илымыжэ годым 1451 тэнг. 20 ыр. доходан улмаш. Йэшартыш — 1 043 тэнг. 26 ыр. Йорлын доходшо 402 тэнг. 2 ырлан йэшаралтын. Уржан лэқтышыжэ 9 процентлан күзэн. Туштак колхозысо ушкал 1300 литр шöрым пуэн. Ожно, посна озанлыкыштэ йэдиноличник-влак ийдалуклан 1100 литр шöрым налыныт.

Тыгай примэр пэш шуко улыт. Колхоз илышын озанлык пайдажэ да кулак кид йумач утлымаш — тэвэ мо миллион дэнэ йорло да кокла крэсаньык-влакым колхоз корныш шупшэш. Колхозышто йэнг вий дэнэ илаш лийдымылан лийын, колхоз кулаклан пайдалэ огыл. Колхоз да кулак — тидэ тул дэнэ вуд. Нуно пырля илэн огыт кэрт. Кулак — колхозын эн шучко

тушманжэ. Мучко колэктывлымэ годым, кулак өрдыш илаш колталдэш. Кулак клас шот дэнэ пытаралдэш. Колхозник-влак курым мучкылан, йөршэш кулак эксплоатаций дэч утаралтыт. Озанлык илыш вашталт-маш колхозникын шонымашыжымат вашталда. Вачэ гычшэ мландэ умбалнысэ господа-влакым — помэшык дэн кулак-влакым шуэн, колхозник кавасэ господа-влак ончылан сукумыжымат чарна. Машина да агроном науко почэш ыштымэ пырля паша дэнэ шкэ илышым йумо дэч поснат сайэмдаш лиймым колхозник ужэш. Нинэ кок чий почэш колхозник-влак коклаштэ йумылан ушаныдымаш чот шарла. Чэркэ-влак пэтыралдыт, нунын олмэш клуб, кино, лудмо-пөрт, школ, эмлымвэр да т. м. шталдыт.

Йудйымал крайыштэ, Тигинский кустын колхозлаштыжэ тэргымаш лийэ. Тушто тэвэ мом ужылдо. Шүдө йэдиноличник гыч 44-шэ альэ чэркыш коштыт, икшывыштым тынэш пуртат, т. м. Колхозник-влак коклаштэ шүдө гыч 12 йэнгжэ гына альэ чэркылан инанат. Тидэ изэ примэр гыч колхоз илыш крэсаныкын вуйжым кузэрак волгалтарымыжым ужаш лийэш. Колхозникын сокыр христиан шорык лиймыжэ ок шу. Духовный пастырь поп дэжэ — колхозник коштмыжым йөршэш чарна. Шорык огэш лий гын, түрэдашат нимо ок лий. Иктэ гына кодэш — колэктывлымашлан мэшайаш.

Тыгэракын лэктэш, тыштат поп дэн кулак ик корнышто шогат: тидыжат, тудыжат ик вэлыш ончат. Когыльаныштат колхоз огэш кэлшэ. Кулак шыrpэ да шугыньо дэн колхозым көргө. гыч пудэштарэн колхоз ваштарэш кучэдалэш гын, поп-влакат кидыштым өлталын огыт шинчэ. Поп-влак колхозлан полшэн кэртыт мо? Тидлан йылмыма тугатыман огыл. Колхозник-влак кулак-влак дэн кучэдалмаштэ нуно өрдыштө шогэн кэртыт мо? Огыт кэрт. Кулак-влак дэн пырля поп уло вийжэ дэнэ колхозник-влакын ышты-

мыштым шалаташ тырша. Нинэ духовный ача-влак мом гына шонэн огыт лук. Трактырым нуно антихрист машина маныт, пэрвой трактырым сотана шкэ штэн маныт. Рүдö Шэмрокан обласыштэ, Мордва район, Борисовка солаштэ „пасулаштэ шаулышо да йыран-влакым лугышо йавыл“ ваштарэш лумын молэбэным штэныт. Тидат полшыдымо лиймөнгö, поп-влак, трактыр почэш мландэ кэросин дэн упшалташ тунгалэш манмэ манэш-мутым шаркалэныт. Тидэ вэрэш шурно огыл, нымогай шудат кушкаш ок тунгал маныныт.

Поп-влак изишак йонгылыш лийыч. Трактыр ыштымэ вэрыштэ, шурно сайынак шочэш. Тидым колхозник-влак шинчат. Трактырын кэлгын куралмыжэ дэнэ шүк шудо-влак кошкат, тидлан ойгыршаш укэ. Тугэ гынат, поп-влак шинча вудыштым шурно да шудо вэрч огыт йоктарэ. Нуно вэсэ дэч лудыт. Трактыр дэн куралмэ колхоз мландэш шурно да шудо кушкаш тунгалдымэ огыл, кулак да поп-влак кушкаш огыт тунгал. Тидыжэ чын. Йумын кулышт-влакын совет трактырым молан сотана машина манмышт ындэ палэ.

Бригадэ—колхозым организационно-озанлык шотышто пэнггыдэмдымын тунг ужашыжэ. Поп-влак бригадэ дэн паша ыштымэ ваштарэш агитацийым ыштат. „Кажнэ шкэ вэрчшэ, ик йумо чыла вэрч“—маныт нуно.

Поп-влак удымö, ага кампаний годым чыла йöнышт дэнат планым курлаш төчат. 1932 ийын, шочшым Ленинград областын Островский районыштыжо христос төлын, йаллаштэ йытыным эр удымым чэрэн коштэш манмэ манэш-мут кошто.

Сдэльшинэ—колхоз пэнггыдэмдымашын күлэш условийжэ. Поп-влак колхозышто доходым христиан сэмын, иктөр пайлаш агитацийым штат.

Поп-влакын нинэ чыла агитацийыштат колхоз-влакым организационно-озанлык шотышто пэнггыдэмдымашым курлашаш вэрч улыт.

Тэвэ адак пасу-влак сiстэмьм налына. Шуко пасуан сiстэмэ, кум пасуан дэч шуко гана пайдалэ, тидым чыланат шинчат. Колхоз-влак иктэ почэш вэсэ шуко пасушко куснат. Колхозлан сай гын, кулак дэн поплан шугар. Тыжэчын поп-влакын мо вэрч агитаций ыштымышт пажэ. Нуно, кум пасуым йумо ойжылан кэлшымэ дэнэ шкэ пэнгьдэмдэн маньт: Йумо иктэ, тугэ гынат, кум чурийан. Крэсаньык-влакын мландыштат иктэ, шкэжэ кум пасуан; уржа пасу—йумын ача, икийаш шурно пасу—йумын эргэ, йумын шулышлан такыр пасу кодэш. Чыла йумын сэмын. Тэвэ мо чоло нинэ кулак-влакын польшкалышышт рэлигийн йомак-влакым колхозлан тушманлаш кучылтыт!

Кызыт колхоз-влак ончылно шурно лэктышым нөлталаш пэш куго паша шога. Кулак да поп-влак тидын ваштарэшат вигак ваштарэш шобгалыч. Примэрлан тыгай фактым налына. Моско областьыштэ, Черноозьорск районьшто, Туголэск йалыштэ поп Иван Боголэпов ушанышэ крэсаньык-влаклан тыгэ ойлэн: „Шурно лэктыш йумын шудымым онча. Йумо мом шоналта, тудым ышта, тыгэ лиймөнгө, молан колхозым инташ. Колхозыш ушнаш ок күл, кумалаш вэлэ күлэш“. Тидэ поп шурно лэктышын йумо шонымо сэмын лиймылан шагал ушана, тугэ гынат, тудо колхозник-влак шурно лэктышым ышкэ нөлталын, йумо дэн попом ынышт мондо манын лүдэш. Тулэч посна шурно лэктыш адак колхозымат пэнгьдэмда. Тидыжэ поп дэн кулаклан—шумышкө күзө. Тэвэ-молан поп шурно лэктыш ваштарэш кучэдалэш.

Поп-влак эн вийан тулыштым колхоз умбакыжэ колтат. Нуно йорло да кокла шкэт посна оза (йэди-ноличник)-влакым колхозыш пурымо дэч кучэн шогаш чыла шкэ свэтой-влакыштым йол умбак шогалташ йамдэ улыт. Поп-влак кулаклан полшаш кулак-влак сэмын огыл, нуно шкэныштын посна йоныштым пашашкэ ушат. Йорло да марда-влак коклаштэ йумы-

лан ушанышэ йатыр улмым нуно шинчат. Поп тыгай крэсаньыкым рэлигиозный энэрэшыжэ куча да кулак могырышко шупшэш. Лач колхозыш гына кузэ гынат пуртышаш огыл ыльэ! Тидэ поп-влакын энэрыштым сайракын ончалына. Йудйымал крайыштэ поп-влак ушанышэ-влаклан тыгай йомакым ойлат. Колхозник-злакын чыла спискыштат страшный судлан палэ лийэш. Кө спискыштэ ок лий — райыш, көм спискыштэ муыт, вигак тамыкыш, шолшо смолашкэ колтат. Поп-влак шкэшт тамыкланат, райланат огыт ушанэ. Тугэ гынат, нунылан йэдиноличник-влакым колхозыш пурымо дэч кучаш күлэш вэт.

Рүдө Шэмрокан областьыштэ, Россошанский районышто поп-влак пэш онгай пашам ыштылыыч. Тидэ — мучко молэktivлымэ район. Очыни, поп дэн кулак-лан тушто пэш шокшо. Нуно тушто эн онгай йөн-влаклан пижыт. Колэktivлымашын эн вийын кайымэ жапыштыжэ чудо нэргэн манэш-мут кошташ тунгальэ. Изи чудак огыл — пылпомыш гыч христос шкэ сэрышым колдэн. Вашкэ сэрышын содэржаныжат палэ лийэ. Кулак-влак куанымышт дэнэ чыла вэрэат сэрыш нэргэн каласкалаш тунгальыч. Нуно тудым кагаз дэч поснак, ушыштак шинчэныт. Тидэ сэрышыштэ мо сэралтын? „Пылпомыш гыч“ мом сэрат, айдыста колышт ончэна. Тушто тэвэ мо возалдын: „Пагалымэ колхозник йолташ-влак! Мый тланда кавасэ кугыжаныш гыч сэрышым колтэм, сэрышыштэм мый тэндам колхоз гыч лэкташ да шкэндан колхоз-дам шалаташ ударнэ пашалан пижаш йодам. Кө мыйын шудымэм ок колышт, тудо курымаш тамыкыш кайа, кө колыштэш, шукта, тудым мый свätой угодникыш да кава кугыжанышыш налам“. Поп дэн кулак-влак сэрышым Иисус христос колтэн, сэрышым шукчо пылпомыш гыч кондэн, манын ушандарэныт. Йумылан ушанышэ, пычкэмыш йэдиноличник-влак тидэ сэрыш почэш колхозыш пураш лүдыч. Йужо

колхозник-влакышт колхоз гыч лэкташ йодмашым пуаш тунгальч. Йумылан ушаныдымэ, сознательный колхозник-влакышт шкэныштын йодышышт дэн бра-лышт: „Молан тэндан христосда кулак кидым шупшэш? Кузэ пылпомышто „йолташ-влак“ мутым да мэмнан ударничествэ нэргэн шинчат? Тудо христосшо кушто руш йылмым тунэмын? Сэрышым кө налын? Писма калташтыжэ маркэ улмаш мо?“ Сэрыш нэргэн каласкалышылан колхозник-влак тыгай йодышым пуэдэныт. Вашмут пуаш йөсө лийын. „Чудыжым“ пэш йондымын шонэн луктыныт. Йумылан ушанышэ шуко йорло, марда, колхозник да йэдиноличник-влак чэркыш коштмыштым чарнышт. Йумо нэргэн колтымо йомак-влак совет власын тушманыштлан вэлэ кұлмым нуно палэн налыч. Христос нэргэн колтымо йомак колхоз шалатымаш вэрчак улмыжым нуно умлышт. Тугэ гынат, тилэ-контрреволюционный агитаций пычкэмыш, йумылан ушанышэ-влакым шэнгак шупшылымыжо дэнэ, колхоз пашалан тушманым кондыш. Йужо колхозник-влакышт колхоз пашашкэ коштмыштым чарнышт.

Ивановский областын, Слободка соласэ поп тулэчат кэлгышкырак шоналдэн улмаш. Слободка сола дэч тора огыл, чодраштэ куго куп улю. Колхоз организоватлымөнгө, купышто ийа-влак лэктыныт манын, ойлышташ тунгальч. Ийа тўшка толашышт, толашышт гынат, осал тушман пашам никөланат ышт ыштэ. Колхозник-влакым так гына лудыктылыч. Очыни нинэ ийа тўшка колхозник-влакын чонышт налаш толыныт. Райыш логалмэт шуэш гын, колхозым кудалтэ, ийа-влак огыт тўкө. Йужо колхозникышт лудыч, шукужо воштылалыч гына. Ик кана йорло-влак погынымашым ыштэн, Шуйа'олаш дэлэгацийым, шкэ йэнгыштым колташ пунчалыч. Дэлэгаций райисполком дэч кулак-влакын ужаш мландыштым погэн налын, колхозлан пуаш йодаш кайэн. Тыштэ ийа

кашак чытэн ышт кэрт. Дэлэгадий куп покшэкырак шумөнгө, ийа тўшкат төрштэн лэктыч. Луатик ийа. Чыланат пуан, шэмэ, почан, тўкан улыт. Дэлэгадий ўмбак нуно шўшкэн, кычкырлэн, варгыжын куржын лэктыныт. Колхозник-влакым поктэн шуын, ийа тўшка нуным тойа дэнэ кыраш тўнгальыч. Кырмышт годым, рушла кычкырышт: „Ийа-влак кўштыдэгэчэ кўшыл влас дэк ида кошт“. Тугэ гынат, ик йумыдымо-йорло Мазья Павлов утлэн куржо. Тудым ийа тўшка наган дэнат лўйкалаш тўнгальыныт да эрэ йожэк кайэн, логалын огыл. Шуйа олаштэ Павлов чылажымат каласкалыш. Купышко ГПУ-ын отрэдшэ тольо. Купын эн улак вэрэшыжэ чыла 11 ийаштымат кучышт. Тидэ осал вийым йалышкэ вўдэн кондышт. Чыланат шучко ийа-влакым ончаш погынышт. Ийа-влакын вургэмыштым кудашаш тўнгальыч. Тыгэракын ийа-влакым палаш тўнгальыч. Ала кунар кулак-влак, сэктант-йёвангэлист, умбакыжэ ийа коваштэ йўмач йачок лэктэ, тудын почэш поп да попын эргыжэ. „Ийа-влакым“ кучэн пэтырышт. Тылэч вара куп шыпланыш.

Йорло дэн марда-влак, колхозник-влак дэнэ пырля, нунын тушманышт кулак гына огыл, попат улмым умлышт. Коктынат ик пучым пуат. Колхоз ваштарэш нуно чыла кавасэ вийыштым шогалтышт. Чыла кэртшэ христос ыш полшо гын, нуно пашашкэ „ийа-влакым“ шогалтышт. Купысо „ийа тўшка“ ик лу йумылан ўшанышэ йорло дэн марда-влакым вэлэ огыл колхозыш пурымо дэч чараклэн шогышт. Свәтой ача-влак колхозлан мэшайышаш вэрч шкэштат ийаш савырнаш йамдэ улыт. Нинэ „ийа-влакым“ почын ончыктымо шуйна ыльэ гын, жаплан ик колхоз вэлэ огыл шалана ыльэ.

Поп-влаклан ийа-влакат огыт полшо гын, нуно тулэч чынак пашалан пижыт. Ленинград обласыштэ, Псков ола дэч тораштак огыл, 10 кулак, поп да дьйак йўдым „Пламба“ комунэш тулым пыжыктэныт.

Қомунышто түрлө наста шуко йулыш. Кулак-влак да поп, пырля илымаштэ куго-влак вэлэ огыл, икшы-вэ-влакат малымым шинчэныт. Тулэш 8 ийаш ұдыр йулэн. Йулышө капым почэш муыныт.

Данин солаштэ, Нэжин район, Украиныштэ кулак-влак да поп марда кресаньыклан 300 тэнтгэ оксам пуэныт да пэлэ колымэшкыжэ йуктэныт. Йушө кресаньык колхозым йулалтэн. Сарайлаштэ 200 имньэ да 68 ушкал шогэныт. Тудак колхоз вуйлатышым пуштын.

Колхоз-влакын нинэ кужо почан тушманышт могай улыт? Поп-влак дэкэ, кулак-влак дэч пушкыдырак ончалаш лийэш мо? Мо вэрышт дэнэ нуно сай улыт? Кужо рясышт дэн лэвэдалтмышт дэн мо? Онгыштышт крэст улмо да ұпышт кужырак улмо дэн мо? Түрлө йөн дэнэ кэрэқ кунамат шэмэр-влакым шыгырэмдымышт дэн мо? Шэмэр-влакын вуйыштым рэлигий дэн агыртарэн, шкэшт нунын пашашт дэн койам погымо дэн мо? Колхоз-влак ваштарэш йумо дэн ийа-влакым шогалтымышт дэн мо? Укэ, поп-влак, кулак гайак, колхоз-влакын орышо тушманышт улыт. Колхозник-влак поп дэк коштмыштым чарнэн, чэркым пэтырымышт дэнэ пэш күлэш, сэмын, чын пашам, күлэш пашам штат.

Поп-влакын контррэволюций пашашт йорло да марда йэдиноличник-влакын шинчаштым йөршэш почаш полшышт. Нуно ужышт, поп дэн кулак-влак колхоз ваштарэш кучэдалыт гын, колхоз шэмэр кресаньык-влаклан чын корно улэш. Эксплоататыр-влак лач шэмэр-влакым нужналык, укблык, пычкэмышлык гыч лукмашымак вэт огыт йөратэ. Вэсэ-влакын нужналыкэшышт да пычкэмышлыкэшышт вэлэ нуно пойэн кэртыныт. Колхозник-влак, кулак да поп-влак армийын пашаштлан вашмут олмэш, комунист партийым колхозым организационно-озанлык шотышто пэнгыдэмдымэ, сдэльшинэ, бригадэ дэн ыштымэ

паша, күкшө шурно лэқтыш вэрч кучэдалмэ нэргэн лукмо пунчалжым илышыш пургэн, шуктэн шогат. Тидын дэнэ колхозник-влак нымодэч коч сайын кулаклан вэлэ огыл, адак колхозын чыла тушманыштланат, лүм дэн ойлымо годым, онгыштышт крэст кондыштышо да урвалдэ йүмалнэ күчык пычал, наган коштыктышо тушманыштланат вашмутым пуат.

VIII

ПОП-ВЛАК КУЛЬТУР РЭВОЛЬУЦИЙ ОЛМЭШ МОМ ШТАШ КАҢАШЫМ ПУАТ

Укэдык, грамотдымылык, полиций лупш — тэвэ мом рэволюций дэч ончыч пашачэ дэн крэсаньык-влаклан пукшышт. Арака да рэлигиозно отравэ — тэвэ мом нунылан йүктышт. Эксплоататыр-влак молан тыгэ штэныт? Тидэ нунылан пайдалэ улмылан. Нунын класыштлан тидын дэнэ пайда вэлэ толын: Алэксандр I годсо туныктымо пашан (просвэцэний) министыржэ тытэ ойлэн: „Чыла калыкым туныкташ ыльэ гын, пайда огыл, тушманжэ шуқырак лийэш ыльэ“. Тидым туныктымо пашан министыржэ ойлэн. Тудо туныктымаштэ тушманлыкым ужын. Пытартыш кугыжан ачажэ, Алэксандр III кугыжа, ик кана йужо крэсаньык-влак гимназийыш шумэш шуыт манмэ кагазым лудын. Кугыжалан, очыни, төра-влакын икшывышт тунэммэ вэрыштэ, гимназийыштэ „мужик“-влак лавыртылмым колмөнгө пэш ыш кэлшэ. Күшанжэ тудо тыгай рэволюцийым пыштэн: „Тидыжэ лүдмашан, мужик, тудат гимназийыш шүшкылдэш“. Мужик гимназийыштэ лийын гын, вара көлан тыгэ „лүдмашан“ улмаш? Пычкэмыш пашачэ да крэсаньык-влакын вий-

ышт дэнэ ылышэ-влаклан. Пашачэ да шэмэр крэсанык-влак образованьым налыт ыльэ гын, мо, кузэ улмыжым вашкэрак палэн налыт ыльэ, көжө тушто йара логар, шэмэр-влакшэ куштырак улыт; куштырак нунын тушманышт да кушто тангышт — умлат ыльэ. Нуно ылышыштым сайэмдышашлык чын корным вашкэрак муыт ыльэ. Тидэ корныжо — эксплуататыр-влак дэнэ организованиэ курал дэн куэдалмэ корно улэш. Александр III-лан молан тынар „лүдмашан“ улмыжо ындэ раш палэ.

Кумдан калык туныктымо паша дэчын моло эксплуататыр-влакат, садыгак духовэнствымат кудалтыдэ, тыгай лүдмашыштак улыт ыльэ. Чын, тугэ гынат, школ-влак ылыч. Вара тидэ туныктымаш могайрак улмаш? Тунэммашын тунгалтышыжат, пытартышыжат кумалтыш (молитва) ыльэ, кыдаланжэ йумын законжо да адак кок-кум урок лийыт ыльэ. Йумын законыштыжо кавасэ кугыжа да мландэ умбал кугыжалан сукаш да мутшым колышташ күлэш манмым пэш шуко туныктат ыльэ. Урок пытымөнгө ойлаш күштымө молитва тыгэ пыта ыльэ „кугыжалан да отэчэствылан пайдалан“. Могай тунэммаш ыльэ гынат, кугыжалан да помэшык-буржуазнэ отэчэствылан пайдалан манмашкэ савырна ыльэ.

Тошто кнага да газэт-влакым налаш гын, туштат садэ пойан кашаклан пайда кондышаш пашаак шталдын. Рэволюционно да йатыр науко тунэммэ кнага-влакым лудаш ок лий ыльэ. Нунын олмэшышт тэвэ могай духовный „киндэ“-влак ужалалтыч: библий, свэтой-влакын ылышышт, йумын законжо, оракул-влак да адак тамыкыштэ орланымым да райыштэ ылымым ончыктымо сүрэт-влак, тудын кугылыкшо — пүтынь Росийсэ урэдник-кугыжан портрэтышт. Шулдо ак дэнэ иктаж могай вэликомучэницын иконыжым торгайэн налаш лийэш ыльэ: латшымурым йэшарэт, угодникым пуат, иктаж могай чудо ыштышыжлан

пэлтэнгэм луктын пуаш логалэш. Шэмэр-влаклан тэвэ могай, духовный „киндым“ пукшышт. Тошто влас тыштэ шкаланжэ пайдалыкым ужын. Паразит-влак кашаклан пычкэмыш, культурдымо массым кучылдаш куштылго ыльэ.

Поп-влак тулэч коч калыкын пычкэмышлыкшым йōратэныт. Шорыкым пидын пыштымэ годым тūrэдаш каньылыракыс. Поп-влак огыл гын, кō вара христо-сыи шорыкышт умбач шōртнō мēжыштым тūrэдыч? Религий, йумылан ушанышэ-влакын кидыштгэ, йолыштгэ йолыштышо кандра улын. Йорлылык да граммотдымылыкышт религийым пэнггыдэмдэныт. Духовный пастыр-влаклан пычкэмышлык пэш кидлан кэлшышэ ыльэ. Поп, водовычыраңгэ да томына-влак ик сэмынак пычкэмышым йōратат, волгыдо дэч лūдыт. Нуно пычкэмышыштэ гына добычыштым писын кучат. Рэволюций, кэчэ сэмын курымашлык йūдым покташ тунгальэ. Поп-влакын шэм тūшкаштлан тидэ ыш кэлшэ.

Социалист строитэльствын нэнгызэшжэ олаштат, йалыштат пашазэ дэн шэмэр крэсаньык-влакын культурдыкышт нōлталадыт. Совет элын куго кумдыкшым чūчыкыдын клуб, кино, культур пōрт, школ, лудмо пōрт-влак лэвэдыт. Партийын латкудымышо погыны-машыжэ икшывэ-влакым чылаштымат обэзачылнэ туныкташ, манын пунчалэ. Икшывэ да рвэзэ калык кызыт рэволюций дэч ончычсо дэч 3 кана шуко тунэмыт. Вара кугу йэн-влакышт дэн кузэ? Нунылан икшывэ-влак дэн пырля школыш кошташ ок лий вэт. Тидэ граммотдымылык, тошто стройын тидэ каргымэ кодшыж дэч утлаш ок лий мо? Ок лий огыл, лийэш да тудын дэч утлашыжат кўлэш улмаш. Грамотан, тунэмшэ шэмэр—тунэмдымэ, граммотдымо дэч социализм ыштымаштэ кугырак шэргакан строишыл улэш. Комунист партий дэн совет влас шэмэр-влак коклаштэ тунэмдымашым пытараш кумдан пижыч.

Тэвэ рэзулътатшэ. Рэволюций дэч ончыч шүдө йэн-ыштэ чылажэ 30 йэн тунэмшэ улыт ыльэ, 1931 ий-ыштэ шүдылан 30 огыл, 70 тунэмшэ ыльэ. Курымышлык пычкэмышым тыгэ писын пытарымым чэркэ томына-влак шып, ласкан ончэн кэртывт мо?

Поп-влакын волгалтарымэ ваштарэш кучэдалмэ примэрым шотлэнат пытараш ок лий. Нуно мучко түрлө сэмынат кутыркалат, пуйто школлаштэ антихристын туныктымышым туныктат, школлаштэ икшывэ-влакым вик корно дэнэ тамыкыш кайаш йамдылат. Сибир крайыштэ, Милослав районыштыжо поп-влак икшывын ачашт-аваштлан тыгай кангашым пуэныт: „Икшывыдам школ гыч шкэ дэкыда налза, нунын вэрч гланда йумын ончылан отвэт пуашда логалэш. Тэндан икшывышкыда антихрист шүлыш пурымым ида вучо“.

Мэмнан школлаштына икшывэ-влакым эксплоатыв-влакым йоратыдымэ шүлыш дэн туныктат. Тидэ поп йылмэ дэнэ антихрист шүлыш манылдэш. Нуно мэмнан школышкына шкэныштын „шүлышыштым“ пурташат төчат да, шэмэр-влак тидым рэволюций лиймөнгак кудалдышт.

Религиозный агыртыш шаркалышэ-влаклан ликбэзат кэлшышэ огыл. Донбасыштэ, куго пашачэ-влакан цэнтрыштэ, Никитовкаштэ вэрэсэ поп тыгай мутым кучэн: „Чыланат, кө клубыш, погынымашыш коштэш — антихрист йэш, совет школ да ликбэз — тидэ айдэмын шонымашыжым пычкэмышэмда. Удырамаш-влак, нунын дэч шэкланыза“. Ликбэз, ужынат, „шонымашым пычкэмышэмдышэ“ улэш. Палэ, поп очыни нинэ удырамаш-влакым библий дэн да шкэ ончык лийшашым каласымыж дэн „волгалтарынежэ“ улмаш. Ожно тыгай „волгалтарымаш“ „кугыжа дэн отэчэст-вылан“ ыльэ, кызыт поп дэн кулаклан пойдам пуа.

Чын, поп грамотдымо йэнгым ликбэз дэч пэш шуэн шупшыл кэртэш. Кажнэ поп дэчшат кулак упш пэш

чот ұпшалдэш. Тугэ гынат, агитаций—тидэ альэ пытар-
тыш йөн огыл. Ленинград областын, Будогощ рай-
оныштыжо, Пётровская йалыштэ поп, кулак-влак
дэнэ пырля крэсаньык рвэзэ школым йўлалдышт.
Кокымышо пачашыштэ пырля илымэ вэр улмаш.
Йўдым, кок шагатыштэ чыланат шыкшэш тўнчыгэн
помыжалдыныт. Омсашкэ тўрыштышт, тугэ гынат,
тудым почаш ок лий, тўкылалтын. Тощкалдыш дэн,
очынь „свāтой“ кид, омсам тўкылэн. Нуным чылаш-
тымат илшыньэк йўлалдаш шонэныт улмаш. Тунэмшэ-
влак окнам пудыртэн, кокымышо пачаш гыч тўрыш-
тылаш тўнгальныт. Йўлышө, вўрагшэ крэсаньык ик-
шывэ-влак кузэ логалын тугэ мландэ ўмбак йогышт.
Иктэ кидшым тодылын, вэсэ йолжым пудыртэн.
Икшывэ-влак жапыштыжэ пожалт огыт шу ыльэ гын,
эрлашыжым эрлан йўштө ломыж да икшывэ-влакын
лулэгышт вэлэ кодэш ыльэ. Тидын дэч вара шуко
йумылан ўшанышэ-влак чэркыш коштыштымат ку-
далтышт. Колхозник-влак погынымашэшышт чэркым
кэрмычлан пужаш пунчалыч. Тидэ кэрмыч дэнэ у
крэсаньык рвэзэ школым стройаш тўнгальыч.

Айдэмэ тазалык вэрч кучэдалмаш — тидат куго
культур паша. Тазалык, шинчымаш сэмынак, кажнэ
социализм ыштышыланат пэш кўлэш. Поп-влак могай
кагашым пуат? Нунын шкэныштын „йөннышт“ уло.
Поп-влакын нинэ „йөнныштым“ кўчыкын шотлэн лек-
тына. „Тазалык“ нэргэн ыштымэ кумалтыш молэбэн.
Чудо ыштылшэ иконым шупшалмаш. Ик „йумынава-
нак“ шотдымо лўмышт уло. Тэвэ нуно „чудо ыш-
тылшэ-влак“: казанский, емоленский, владимирский,
иверский, трээрүцитса — тыгай-влак мучашдымэ шу-
кын улыт. Посна чэрлан лўмын свāтой спэциалист-
влак улыт. Йўрылмаш дэч свāтой Никита, кокыртыш
дэч—Иван Прэдтэча, шэдра дэч—Канон Нэврийский,
пўй чэр дэнэ, альэ дантист олмэш,—свāтой Антипий.
Нуным чылаштым кунам шотлэн шуктэт! Поп-влакын

моло шулдырак йөн-влакат улыт. Изарньа сорта. Кадил гыч лэкшэ ломыжым вүдэш лугэн, чэрлылан йўаш пуэныт. Поп-влак иконо мушмо вүдэш, чэрлэ азам йўштылдаш кангашым пуат. Духовный пастыр-влак йумылан ўшанышэ-влаклан шуко моло түрлө „рэцэпт“-влакымат пуат. Лодэйный полэштэ, Ленинград областын крайэвой тоштэржэ (музэй) ик онгай тэнгылым арала. Тудо ожно пошкүдо монастырыштэ шоғэн. Шомак почэш, тудын ўмбалнэ йумылан йорышө чэрньэц (поп) шинчэн. Тыгэракын тудо монастырыш пужлышо пўйан чэрлэ-влак коштыныт. Пўйыштым парэмдышашлан нуно тидэ „свәтой“ тэнгылым нулдэныт. Чэрньэц тушко чўчкыдын шинчин, тудын пэлэн тўкнымыжө дэнэ, тудо свәтой лийын шонэныт. Волгалтарымэ йөн пэш онгай. Тугэ гынат, молан тушан пўйым эмлаш кўлын? Манак-влак шкэшт чэрэт дэнэ волгалтышт да шкө шэргақан „ўзгарыштым“ тэк нулдышт ыльэ. Ышкэшт тыгай примэрым ончыктэн огытыл вэт. Чыланат врач почэш курышталыныт. Тый нулдо, да лэкмэт годем окса калдатым рудаш ит мондо. Укэ гын, пўйэтлан сай огэш лий. Йумылан ўшанышэ-влак йумылан пуэдэныт, монастырысэ сөсна да ожо-влакышт өрдэныт да өрдэныт, монастыр кучышын тўнык вуй гычшо пўтө годемат пэнгдымэ койа ўпш шарла ыльэ. Тэнгылжэ вара мо лийын кодын? Тэнгылын пэнгыдырак укшышт да пудашт вэлэ кодыныт. Парэммашым иктат налын кэртын огыл. Пытаргыш пўйыштым каткалэныт. Тулэч посна чэрлэ йэнгын шўвылышт дэнэ йатырышт угыч чэрланэныт.

Шуко рэлигиозный койыш-влак чэрым шаркалат. Ик совла дэнэ йумын вүд подылмо, ўй шўркалымаш, икшывэ-влакым ик вүдэш тынэш пуртымо, иктэ почэш вэсэ иконам шупшалмаш, т. м. — тидэ чылаштат чэрым шаркалэныт. Тый дэчэт ончыч, шарлышэ чэр дэнэ йоршэш шўйан пытышэ йэн эрта, тый тудын почэш шўвылжым нулэт. Чэрланымөнггэт, кукак чэр-

ланымэтымат от шинчэ. Ончэт гын, иконом шупшал-мэт годым, мөнгэшыжэ чэрым налынат. „Безбожник“ газэтыш тошто Симбир губэрнан Михайловка йал гыч Гришонкин Пөтыр луман ик кресаньык поп-умбак вуйым шийын сэрышым колтэн. Тидэ сэрышым лудын ончэна: „Паша тыгэ лийэ: азам чэркыш йумын вүд подылдаш кондышым. Тудын дэч ончыч тифан азам нангайэн улыт улмаш, мый тудым шекланэнат ом ул. Тужагын мыйынымат тиф дэн чэрландарышт. Мөнгыш кондышна, аза чэрланэн моло ныл йочамат чэрландарыш. Тыгэракын ийдалукаш гыч тунгалын латкок ийаш мартэ икшывэ-влакэм почэ-почэ колэн пытышт“. Мэ ик сэрыш дэн палласышна. Вара тыгай паша, иктэ гына лийэш мо? Кунар адак икшывым йумын вүд подылдымашкэ да ик вүдэш тынэш пуртымашкэ чэрландараш нумалыштыт.

Тыжагын рэлигий дэн тазалык нэргэн кутырымынам кошартэна. Пэш раш пунчалым налына. Поп-влак да рэлигий, тазалык пэнгыдэмдаш шолып корным ончыктат. Тулэч посна, адак рэлигиозный койыш-влак шкэштат чэр шаркалышэ улыт. Чэр-влак дэн кучэдалмэ корным вэсым кычалаш күлэш. Озанлыкын писын кушкын пэнгыдэммэ нэнгызэш, шэмэр-влакын илышыштым сайэмдымаш, чэрланымашым щагалэмда. Чэрланымыжэ годым фэльдшэр да врач — тэвэ пэрвой эмлымэ йөн. Рэволюций дэч ончыч 100 тужэм йэнлан 15 врач лийын ыльэ гын, 1931 ийыштэ мэмнан садэ 100 тужэм йэнланак жок кана шуко врач уло. Тыжэчын мэ, социалист строитэльствэ шэмэр-влакын грамотан лиймыштым вэлэ огыл, тазалыкыштымат күшкө нөлталмыжым, ужнына.

Рэлигиозно пайрэм-влакат культурын тушманжэ улыт. Йумаш, кырэдалмаш (хулиганлымаш), күзö дэн модмаш — тэвэ мо дэнэ рэлигиозно пайрэм-влак эрта-ралдыт. Чыланат шинчат, ожно, пайрэм годым, иктажын вуйым каталдын огыл гын, альэ мушкырыш

күзө шуралталдын огыл гын, пайрэмланат шотлалдын огыл. Тидын дэч посна пайрэм тыглай кэчэ дэч ойырлалтынат огыл. Лэнинградыштэ, 1928 ийын, Охтышто „йумын шұлыш“ кэчын чэркэ воктэн кырэдалаш тўнгалыныт: 20 йэнг сусыргэн, ала кунарракым пэлэ колышым нангайэныт, иктыланжэ шұмышкө күзым шуралтэныт. Тудо вигак колэн. 1931 ийыштэ, Островский районышто, Лэнинград обласыштэ „трице“ годым 5 йэнг чот сусыргэныт, изиракын сусыргышыжо кумло утла лийын.

Тыгай примэрым тўжэм дэнэ шотлаш күлэш мо? Рэлигиозно пайрэм годым, йўшө-влак кунар йўштэш кылмэн тўгыт! Йўмө пайрэм годым йэшыштэ кунар кэлшыдымаш да кырэдалмаш-влак лийыт! Кугэчэ, шорыкйол гай пайрэм годым, кунар чэрланымаш лийэдат! Пўтө пытышашэш айдэмым йөршэщ йарныктара, жап щуэш гын, кэртмэт сэмын коч, уштэдым вэлэ лушкыдэмдэ. Врач-влак эмым гына пуэдэн шуктышт. Пўтө да пайрэм ик сэмынак тушманым кондэныт. Тидын дэн қолан пайдажэ лийын? Пўтө дэнэ власым колыштмашым пэнгыдэмдэныт. Пўтө жапыштэ уй, муно, туара да моло шөрторык погына. Кугыжан чиновник-влаклан қалогым пунчалашышт куштылгырак лийын. Попланат пайда. Поп-влак пөрт йыда кошташ тўнгалыт гын, погашышт уло. Йумылан ушанышылан пўтө жапыштэ кочкаш эрыкым пуэт гын, поп дэн кулаклан нымат огэш кодыс. Пайрэм годым йумылан ушанышым чэркыштэ нымыштэ сэмын кушкэдыт. Ваштарэшыжэ тудлан кавасэ пөлөк нэргэн лудын пуат да йумын вўдым шыжыктат. Кугэчэ годым, ушанышэ йорло кулакым өлталэшат, уло нэлэш налмыжым қудалта да шупшалэш. Тыгай кулакын пызырымыжлан шидэштмым қудалтымашыжэ кулак дэн поплан вэлэ пайдалэ. Рэлигийын шэмэр-влакым кучэдалаш огыл, эксплоататыр-влакым йөратэн, нунын дэн изак-шольакла кэлшэн илаш туныктымыжо дэнэ, йу-

мылан ушанышэ-влак тушманым вэлэ налыт. Кэрэк могай пашам налына гынат: тунэммаш пашамат, арулык пашамат — кэрэк куштыжат рэлигий торэш тойам опыш. Рэлигий — культур рэволюцийын осал тушманжэ. Поп-влак рэлигий полшым дэнэ у культур шарымаштэ мэшайкалаш точат. Попын пролэтар культур ваштарэш кучэдалмыжэ—тидэ тошто эксплоататыр-влакын эртышэ илышышкэ савыршаш вэрч кучэдалмаш. Тугэ гынат, поп-влакын ваштарэш шогымышт тидэ фронтыштат, пролэтар комунист культурын сэнэн миймыж дэнэ пызырналтэш да шалана.

IX

ПОП-ВЛАК СОВЭТ ВЛАСЫН МОЛО МЭРОПРИЯТИЙЖЭ ЁМБАКЭ КУЗЭ ОНЧАТ

Пашачэ дэн шэмэр крэсаньык-влак могай пашалан огыт пиж гынат, поп-влак кэрэк кунамат торэш шогалыт. Кугыжаныш зайомым налына. Шэмэр-влак шкэ кугыжанышыштлан оксам арымэш пумышт годым, нунын оксашт у завогыш, йал озанлык машинаш, чойын корныш, школыш да моло ўзгарышкат савырнымыштым шинчат. Тулэч посна, тудо оксаштымат жап шумөнгө кугыжаныш процент дэнэ мөнггэш пörтылда. Зайом-влак социалист озанлыкым пэнгыдэмдаш да тудын дэнэ эксплоататыр-влаклан йөршэш пытышашлык жапым лишэмдат. Тидым поп-влак ласкан, шып ончэн кэртыт мо? Нуно зайом шарымашлан уло вийышт дэн мэшайат. Уралыштэ поп-влак кумышо индустриализаций зайомым ик йук дэнэ „антихрист грамот“ да „йавыл вэксэль“ манын лумдышт. Зайомын облигацийышт—тамыкыш кайышаш йамдэ пропуск, тэвэ поп-влак йумылан ушанышэ-влакым мо дэнэ лудык-

тылыч. Шуко вэрлаштэ поп-влак зайом кампаньым кўрлаш чэркылан оксам погышт. Ивановский областьыштэ, Пэршино йалыштэ „Вичийаңым ныл ийыштэ“ зайомым шаркалымэ годым, чэркызэ-влак „Йумын храм“-ыш 1000 тэнтэм погышт. Тидэ йөн дэнэ нуно зайом шаркалымаштэ тушманым ыштышт.

Альэ киндэ йамдылымашым налына. Колхозник-влак да йорло дэн марда йэдиноличник-влак шкэ киндыштым дэнгыдэ ак дэнэ кугыжанышлан ужалат. Нуно йошкар обозым штат. Кулак вэс ойым куча: мыйын киндэм тэк выньэмэш шўйэш, тугэ гынат, совет власлан ом пу. Тидэ молан тыгэ? Совет влас — пролэтар влас улмылан. Кулак шкэ киндыжым эксплоататыр-влаклан поро кумылжо дэн пукша ыльэ. Кулак киндыжым кучэн кодэн, мэмнан строительствынам лушкыдэмдынэжэ. Колхозник, йорло да марда-влак пролэтар власлан кулакын уто киндыжым муын лукташ да шупшын налаш полшат. Вара поп-влак мом штат? Шуко примэр гыч ик случайым налына. Донэцкий округын, Вэшэнский районыштыжо, Варваринский кутырысо йорло-влак кулак киндым шуко кычалыч. Чыла вэрэат ончыштыч — укэ! Вўдыш пурэн каймэ гайэ лийэ. Пытартышлан чэркыштэ ончаш мутым луктыч. Йужо йумылан ушанышышт торэш лийыч: „Кузэ йумын пўртыштө кулак киндэ кийа? Нигунамат ок лий! Бачышка тыгэ ышташ эрыкым ок пу. Тудлан кулак ма, йорло ма, иктак, православный гына лийышт“. Тугэ гынат, шукыжо ончашак ойлышт. Чэркыш ошкылыч. Тыштэ, тушто ончылтмөнгө, алтарь шэнгалнэ 25 цэнтнэр кулак киндым муыч. Попын алтарыштэ кэчывалым йумылан, йўдым кулак-лан служитлымыжэ чылаланат палэ лийэ.

Адак изи йодышым налына. Мэмнан ик жапыштэ тыгыдэ окса ситыдымым чыланат шарнат. Тидэ тыгыдэ окса ситыдымаш кунар йөндымө пашам ыштыльэ. Тугэ гынат, шукыжо тидэ ший да вўргэньэ окса

куш лиймым, огыт шинчэ. Ужынат, тидлан мэмнан тушманна-влак титакан улыт улмаш. Нуно мэмнан озанлыкнам шолдырташ да шэмэр-влак коклаштэ човэт власлан кэлшыдымашым лукташ тыгыдэ оксам кучэн киктэныт. Кулак-влак дэн кычалмэ годым, ший дэн вүргэньым мэшак дэнэ да мойын муыныт. Поп-влак тыштат шкэ кашакышт дэч вараш кодын огытыл. Нунат тудымак штэныт. Кавказыштэ, Пьятигорск ола дэч тораштак огыл, монастыр уло. Тидэ манастирыштэ пэш шуко вүргэньэ дэн шийым муыныт. Тидэ оксам тусо манак-влаклан пайлаш ыльэ гын, 300 тэнгэат утла гыч логалэш ыльэ. Соборышто прэстол йумалнэ ик пэлтэнтгэаш ший оксам гына 250 муыныт. Тораштак огыл, Эдиссэй солаштэ Григорийанц поп дэнэ 632 тэнгэ ший дэн вүргэньэ оксам муыныт. Твэрэ олаштэ Гвоздьов поп дэнэ 363 тэнгэат 80 ыраш шийым мумо да тулэч посна шуко калош, шовын да моло ситыдымэ продукт-влакым муыныт. Молан тынар шуко налэдаш кўлын? Вашмут иктэ вэлэ: жаплан ситыдымэ таварым налын оптэн, поп вычкыж вэр гыч пэрэш шона. Ала тидэ йөн дэнэ оласэ да йалысэ шэмэр-влаклан социалист озанлык стройымаштышт мэшайаш лийэш.

Советыш сайлымэ годым, поп-влак йумылан ўшанышэ-влаклан, тидэ йумылан кэлшыдымэ паша, маныт. „Вэс тўнъаштэ нэлэ наказаньэ лийэш“. Пашачэ дэн крэсаньык-влак рэволюционно пайрэмлан йамдылалтмэ годымат „йумын йэн-влак“ огыт нэрэ. Тошто. Воронэж губэрнаштэ, 1931 ийыштэ 1 май пайрэм шушаш годым, поп-влак тыгэ ойлышт: „1 майын Совет эл мучко вўр йогаш тўналэш. Чылаланат шылаш кўлэш“. Могай вўр нэргэн нуно ойлышт, палэ. Очыни нуно вэс кугыжанысэ капиталист-влак сўй дэнэ толмым вучэныт. Шылашыжэ дэмонстрацийым кўрылшаш вэрч ойлэныт.

Чыла нинэ факт-влак гыч пунчалым ышташ лийэш. 1917 ий дэч, ончыч духовэнствэ моло эксплоататыр-влак дэн пырля рэволюций ваштарэш кучэ-дальэ. Шэмэр-влак вийышт дэнэ власым налыыч. Тунам поп-влак, нуно эксплоататыр-влак дэнэ пырляк, граждан сар годым шэмэр-влак шуйышкө помэшык дэн капиталистым шындаш тыршышт. Нунын тидыштат лийын ыш лэк. Мэмнан кэчыласэ социалист строитэльствэ олаштат, йалыштат шэмэр-влакын илышыштым ныгунам уждымо сэмын куш-тылэмда, эксплоататыр-влаклан йөршэш каварыма-шым конда. Кызыт чыла рэлигийын попыштат, тошто сэмынак, эксплоататыр-влак дэнэ пырля, уло вий-ышт дэнэ совет власын мэроприятийышт ваштарэш кучэдалыт. Ала тошто-лийшым пörтылдаш лийэш. Ала угыч, ик клас пойанлыкым да власым кучэн, вэсэ укэлык, правадэгэчэ да йэнг вэрч нэлэ пашам штэн илыман жапым пörтылдаш лийэш. Тугэ гынат, рьясымэ да рьясан эксплоататыр-влаклан тыгай шонымашыш-тым шукташышт ок логал. Милионло шэмэр-влак социализмын вик корныжо дэнэ пэнгыдын ошкылыт. Шэмэр-влаклан тидэ корно дэнэ каймаштышт вашта-рэш шогышо чарак-влакым курымэш пэлкэ шолэн колталтэш.

X

ВЭС КУГЫЖАНЫСЭ КАПИТАЛИСТ-ВЛАК ШЭМЭР-ВЛАК ЭЛ ЁМБАК САР ДЭНЭ ТОЛАШ ЙАМДЫЛАЛТМЭ ГОДЫМ, ПОП-ВЛАК МОМ ШТАТ

Мэ кэрэк кунамат совет рэспублик көргыштö улшо эксплоататыр-влак нэргэн ойлышна. Вэт мэмнан кугыжаныш дэч моло вэрэжэ чыла кугыжаныштат эке-

плоататыр-влак озаланат. Кызытэш тушто шэмэр-влакым эксплоататыр-влакын кўчышт пызыра. Граждан сар годым, шуко руш капиталист да помэшык-влак, йолыштым пыкшэ шўдырэн, буржуй-влак элыш утарлтмыштым шарнэна. Вэс кугыжанлаштэ чыла нинэ господа капиталист-влак, „ваши благородийа“, „их сийатэльства“ да монь мом штат вара? Тыгыдыракшынын пашашт начаррак. Руш пашачэ дэн крэсаньык пашаштэ погымо койашт изиш пучышт. Йужгынамжэ „ваша светлость“ урэмлаштэ газэтымат ужалат, эртэн кайшэ-влакын каташтымат эрыкшат. „Ваша светлость“ шўртнў погон дэнэ огыл, рожын брўкышт дэнэ йылгыжыт. Тугэ гынат, тидэ вэс кугыжанышыш Росий гыч шкэ поянлыкыштым луктын шуктыдымышт улыт. Чын, тугэ гынат, нунылан граница вэс могыр капиталист-влак полшат. Корак корак шинчам ок чўнгал. Шкэ капиталыштым рэволюций дэч ончыч вэс кугыжанышыш кусарэн шуктышыжын тусо капиталист-влак дэч, мутлан, франсуз капиталист дэч ойыртышышт укэ. Граница вэс могырно пашачэ-влакым тидыжат, тудыжат ик сэмынак толэн илат. Тугэ гынат, вэс кугыжаныштэ илаш, ожно Росийыштэ илымэ сэмын илаш нунылан ок логал. Нуно тидэ кодшо ийлаштэ тошто илышыштым шарналтэн шинча вўдыштым шуко йоктарышт. Шэмэр-влакын эл ўмбакышт адак ик кана курал дэнэ ваштарэш лэкташ шыкышт дэн кэрдыштым пўсэмдат.

Туштак адак ош эмигрант-влак нуно шкэшт мэмнан дэнэ сўйгэн нымам-ыштэн кэртдымыштым пэш шинчат. Тыгэ лиймўнгў нуно вэс кугыжанласэ капиталист-влак дэч польшым йодын, нунын омса лодэмыштым тўгатэн коштыт.

Вэс кугыжаныш буржуазий тидлан вара мом каласа? Совет эл ваштарэш сар дэн кайаш кэлша мо? Ойлышашат укэ, кэлша. Вэс кугыжаныш капиталист-влак-лан пашачэ-крэсаньык рэспубликым пытараш пэш

пайдалэ. Мэ писын вичийашлыкым шуктэн шогэна. Пашачэ дэн колхозник-влак шкэ ылышыштым писын сайэмдат. Мо лэктэш? Ончычак, социализм эл жап шуйнымо сэмын, пэнгызэмэш да пэнгызэмэш. Тугэ гын, кунар жап шуйна, тунар мэмнан умбак сар дэн толаш шучката лийэш. Варажым, мэмнан писын ончык каймына, вэс кугыжанысэ пашачэ-влаклан корным ончыкта. Тидэ корно рэволюций коч кайа. Кызыт озаланышэ вэс кугыжанысэ капиталист-влакын кө дэч лүдшашлыкышт уло. Кузэрак нуно озаланат? Кажныжэ шкэ күсэнжэ вэрч тырша. Пайда укэ гын, капиталист завотым пэтыра, пашачэ-влакшым капка көч, урэмыш луктын колта. Чыла капиталист эллаштат чыла пашачэ-влакын пэлыжэ нарэ пашаукэлык дэнэ йёслана. Шукыжо, йёсланымэ дэч утлышаш вэрч шкэныштым шкэ пуштэдат. 1931 ийын кэнэжым Бэрлиныштэ тыгай паша лийэ. Пашадымэ кум икшывыжым да ватыжым пуштын, вара шкэжат лүйалдын. Германийыштэ, икчок кажнэ шагатлан ик ышкэпуштмаш лийын шога.

Умбакырак кайэна, Пашачэ-влакын окса укэ гын, помэшыкын киндым ныгуш чыкаш. Тудат пайда дэч посна ок ужалэ. Помэшык-влак мом штат? Нуно киндыштым корабль дэнэ тэнгызыш нангайатат, тэнгызыш кышкат. Киндэ шагал кодэш гын, тудлан шэргынрак пуат. Тыгэракын лэктэш. Пашачэ, шужымашым чытыдэ вудыш пурэн кайэн кола, туштак помэшык-влак кодшо шурныжлан ак кұзыктышашлан киндыштым тэнгызыш кышкат. Капиталист озанлык тавэ кузэ шталдын. Капиталист-влак таварышт шуко улмо дэнэ тунчыгат, пашачэ-влак шужэн колат.

Пашачэ-влак шкэ ылышыштым сайэмдышашлан вара мом штат? Пийалан ылыш дэкэ лач пролэтар рэволюций гына корным почын кэртмым пашачэ-влак кэчэ гыч кэчыш умлэн толыт. Буржуазий нуным рэволюций паша ыштымылан чурмаш шуйыкта, судитла да

лүйкалa, пашачэ-влакын дэмонстрацийыштым вйнтговко дэн да пулэмэт дэн лүйкала. Тугэ гынат, рэволюцийым тидэ чарэн ок кэрт. Клас шотышто, иза-шольо улшо миллионло пашачэ-влакым капитализмын кид йымачшэ да шужэн колымаш гыч утарышаш вэрч буржуазий дэн кучэдалмашэш тўжэм дэнэ пашачэ-влак колат. Окчабрысэ рэволюций нунылан примэр. Вичийашлык план илышыш пурымо социализм элыштэ шэмэр-влак шкэ илышыштым сайэмдэн нуно шкэ оза улмыштым, тўнѳамбалсэ чыла пашачэ-влаклан ончыкта. Пэш шуко вэс кугыжанысэ пашачэ-влак буржуазий кугыжанышым кудалтэн, руш пашачэ-влак дэнэ пырля социализм ышташ Совет Ушэмышкэ толыт. Вэс кугыжанысэ пашачэ-влак, мэмнан у илыш — социализм илыш ыштымынам ончаш, шкэ дэлэгадийыштым колтат. Нуно пўртымўнгышт, руш йолташышт-влак ыштымым кузэ ышкэ элыштышт илышыш пурташ тунэмыт.

Окчабр рэволюцийын ийдалык пайрэмжэ йэда мэмнан дэкэ вэс кугыжанласэ пашачэ-влакын куго дэлэгадийышт толэдат. Нуно мэмнан эл мучко манмэ гайэ ончэн коштыт. Нэмыч пашачэ Пикарэк газетышкэ тэвэ мом возыш: „ССРУ-штэ социализмым гигантла ыштымылан шкэ ўрмашэм каласыдэ ом кэрт. Капиталист эллаштэ нымат ыштыдымэ огыл, улыжымат шалатымэ жапыштэ, ССР Ушэмыштэ тыгай куго паша-влак лийын шогат. Корно мучко тыгай шонымаш вуйэм гыч ыш кайэ: мэмнан Совет Гэрманийым ышташ ок лий? Тидым мый ындэ пэнтгыдын шинчэм, лийэш“.

Нэмыч пашачын тыгай шомакшым пэш йывыртэн лудалтэш. Тугэ гынат, капиталист-влак альат шўдў ийлэн пашачэ-влакын вўрыштым йўын, нимом ыштыдэ шўртньэш йўштыл илаш шонат. Нуно шкэныштын кугыжанласэ рэволюционно пашачышт-влак дэн Совет эл нэргэн могай шонымашым кучат вара? Нуно шкэ пашачыштым лупш, чурма, пуля, мэньшэвик-влакын

вуйлатымышт дэнэ пулвуйэш сукукташ төчат. Пашачэ-влак шужэн орланэн қолымым вучымэшкэ, капитализм дэн кучэдалмашэш колаш сайэш шотлат. Туштат, Росийсэ сэмьнак, клас ваштарэш клас кучэдалэш.

Католик, льүтэран да моло поп-влак кӧн могырышто шогат? Ончалына, пашачэ-влак шужэн колымо годым, тэвэ тыштэ, тэвэ тушто капитализм дэн кучэдалаш пижмэ годым, чыла католик-влакын вуйжо—папа римский мом ыштылэш? 1931 ийын кӧнгӧжым папа римский радио дэнэ ойлыш. Свӧтой папа вара мом ойлыш?—Пашаукӧлыкым-йумо шкэ чаплылыкшэ дэнэ колтэн, манын папа пашадымэ-влаклан „умландарэн“. Паша ыштышын йумылан кумалаш жапшэ укэ. Тыгай йӧнгын чонжо тулан тамыкыш логалын кӧртэш. Паша-укӧлык, тидэ вӧс паша. Тыштэ йазыкым кумалын сулаш жап пэш шуко уло. Чын, шужымо дэнэ айдемьн капшэ кошка, тугэ гынат, тидэ лач сай лийӧш. Христос капым огыл, чон нӧргэн шонаш туныктэн. Ик ой дэн, пашаукӧлык—йумын колтымо куго пийал. Пашадымэ-влакын чоныштым сакчэ-влак викак райышкэ нафтайат. Умбакежэ пашадымэ-влаклан свӧтой ача, чыла йӧнг тӧр улдымашым йумо шкэ штэн, манын каласыш. Тидэ тӧр улдымашым пужаш йумо ок шӧдӧ. Капиталист-влак улыт гын, йумылан тугэ кӧлын. Йумын законжым айдемэ-влаклан тӧрлаш ок лий. Тидэ тӧнӧаштэ чытымаш, чытымаш да адак чытымаш, сандэнэ каваштэ рай лийӧш. Кӧ капитализмын пызырмыжым христианин сӧмын ок чытэ, рӧволюцийым ылыжташ тӧнгалэш—тудо курым-курым мучкыжлан тамыкысэ смолаш логалэш.

Чыла тӧнӧа умбалсэ пашачэ-влакым папа римский тэвэ молан туныктэн. Тыгай ончык каласымаш кӧлан пайдалэ? Могай класлан? Свӧтой-папа кӧн кидшӧм куча? Тудо шужэн пытышэ пашачэ-влакым, альӧ койам погымышт дэнэ пыкшэ шӧлӧштшэ капиталист-влакым арала? Тудо кӧлан папа лийӧш—пашачэ-влаклан альӧ

капиталист-влаклай? Папа вэт нэмыч, франсуз альэ моло папа-влакын кэчын ойлымыштымак ойлэн. Нуно чыланат, капитализмым рэволюций дэч аралшаш вэрч, уло вийыштым пыштат.

Мэ тыштэ вэс кугыжанысэ пашачэ-влак нэргэн ойлышна. Ончалына, шэмэр-влак шкэ оза улмаштэ улшо капиталист-влак Совет эллан мом йамдылат? Совет шэмэр-влак сай шарнат. Граждан сар гóдым вэс кугыжанышн капиталист-влакын мом ыштымыштым, мэ шарнэна. Тунам нунын пашашт шаланышт, куйын ыш шу. Тугэ гынат, нуно мэмнан ваштарэш кызыт тунамсэ дэчат шуко шыдэштын илат. Мэмнан дэнэ социализм кушкэш, нунын озанлыкышт, тошто пушэңгэ сэмын, вошт шўын. Тўньамбалсэ шэмэр-влак эрэ шукин да шукин рэволюций дэн социализм корныш шогалыт. Тэвэ капиталист-влакын йанлык сэмын сырымыштын чийышт куштq. Нуно Совет элым ик кэчыштак кўрышт пытарынэшт да, нунын пўйышт шонгэмыныт, лўнгат. Туштак а́дак тидэ пўйым совет шэмэр-влак вэлэ огыл, нунын, шкэ кугыжанышсэ шэмэрыштат пэрат. Тэвэ мо нинэ опкын йанлык-влакым лўдыкта.

Тугэ гынат, нинэ капиталист кишкэ-влак кузэрак чушлат, колышт ончэна. 1931 ийыштэ, Карольи лўман ик вэнгыр помэшык, тудак банкир да граф, тыгэ каласыш: „Вичийаш план... писын шукталдэш... Кузэ гынат вашкэрак ик монарэ шўдó тўжэм йэң дэнэ тарлымэ армийым штэн, тэхникын пытартыш. ойжо почэш (танк, аэроплан да т. м.) кураландаш кўлэш. Тидэ армий дэнэ кузэ гынат Совет Ушэм ўмбака сўй дэнэ наступлэньым тўнгалаш кўлэш“. Тыштэ чыла раш каласалдын. Капиталист-влак социализм стройымашлан мэшайынэшт. Тидлан нуно Совет эл ваштарэш сарым йамдылат. Умбакажэ тудо банкирак тыгэракын кутыр-кала: Совет Росийым кызыт огына шалатэ гын, варажым пэнгыдэммóнггыжó вараш кодына. Тунам тўнья

мучко рэволюций лийэшат, тунья мучко совет влас шталдэш. Тэвэ мо дэч капиталист-влак лудыт. Нуно садланак коч кунамат ССРУ ваштарэш сарлан йамдылалдыт. Пулэмэт, курал, танк, айар пуш (газ), аэроплан-влак — тэвэ мом нуно мэмнан ваштарэш йамдылэн шогат. Эрыкан республикысэ шэмэр-влакым вашкэрак пуштэдэн пытараш, нуно йужышко да вудышкө шарлышэ чэрымат колтэдаш тунгалыт.

Тугэ гынат, капиталист-влакын вуйышт, иктылан корышта. Кузэрак шкэ пашачыштым совет пашачэ-влак ваштарэш погэн колташ? Шкэ пашачэ-влаклан сар курал кучыкташ шучката вэт. Пашачэ-влаклан кидышкышт пычал кучыктымонтгө совет пашачэ дэи колхозник-влакым огыл, шкэ капиталистыштым кыраш тунгалыт. Шэмэр-влак эл ваштарэш сар тунгалаш лудмашан, шучко. Капиталист-влак шкэ вуйыштым тодыштыт: кузэрак шкэ пашачэ-влакыштым мэмнан ваштарэш шыдым луктын колташ. Тыштэ нунылан полпаци поп-влак толыт. Альэ нунын шуко агыртарымэ шорыкышт улмым нуно шинчат. Пастыр-влак шкэ шорыкыштым кушко шонат, тушко поктэн кэртыт. Нинэ шорык-влакым иктаж сэмын Совет Ушэм ваштарэш поктэн ончаш ок лий гын? Тидлан шэмэр-влакын рэлигийлан ушанымашыштым вэлэ кучылтшаш. Большэвик-влак нэргэн вэлэ шуқырак шойакым колтылшаш. Ик ой дэнэ, йумыман ушанышэ шэмэр-влакым социалист эл ваштарэш кайаш тараташ күлэш. Тугэ гынат, поп-влаклан шойышташ угыч тунэмшаш укэ. Нуно рэлигийлан ишанышэ шэмэрлан Совет Росий илыш нэргэн мом ойлат, колышт ончэна.

Германийыштэ поп-влак тыгай шомакым шалатэныт. Большэвик-влак нылнэ градусан йуштө годым, поп-влакым вуд дэнэ йуштылдат. Кылмыктымэ попом пучкэдатат, кочкыт. Тэвэ адак поп-влакын ик шойакышт. Росийыштэ, — маныт, — попом налытат кидыштым да йолыштым ныл имньэ дэкэ йолыштэн, имньэ-

влакым түрлө могырышкыла поктат. Тыгэ „пийалдымэ свәцэник-влакым“ ныл могырышко ужашлэн кұрыштыт. Амэриkyштэ, ССРУ нэргэн адак тыгай йомакым шаркалэныт, — пуйто йумыдымо-влак йумылан ушанышэ-влакым чэркыш пэтыратат, чэркыжым динамит дэнэ пудэштарат. Шуко эллаштэ поп-влак тыгай шойа-кым шаркалэныт. 1930 ийыштэ шорыкйол годым, Москошко Воронэжский йэпископым кондэныт. Йошкар плошчадыштэ кугу подэш 40 вэдра вұдым шолтэныт. Шолшо вұдышкө тидэ йэпископым пыштэнытат, шұрым шолдэныт. Моло поп-влакым, тидым кочкаш от тўгал гын, тыйымат шолдэна, манын лұдыктэн, садэ йэпископ шұрым өкымэш пукшэныт.

Нинэ духовный шойакчэ-влакын ушышт кайэн, манын шонашат-лийэш. Тугэ гынат, тидэ тыгэ огыл. Нуно кёлан да мо вэрч шойыштмыштым, шинчат. Тидэ йөн дэнэ нуно тымартэат вуйэшышт рэлигийын тўтыражэ кодшо чыла шэмэр-влакым мэмнан ваштарэш шогалтынэшт. Поп-влак шкэ капиталистыштлан вэс кугыжанысэ шэмэр-влакым Совет Ушэмысэ шэмэр-влак ваштарэш шогалташ иолшэныт да ончыкыжат полшэн шогат. Поп-влак эшэ тидэ сарлан лұмжымат шонэн луктыныт. Крэст дэнэ 'кайымаш (крэстовый пөход) — тэвэ тидэ сарын лұмжө. Капиталист да поп-влак тидэ крэстовый походым 1930 ийын, шошым, шташ шонэныт. Тугэ гынат, паша тыштат ыш ылыж. Крэстовый поход ладон пуш дэн огыл, пчал тар упш дэн да совет шэмэр-влакын вұрышт дэн упшалтым, тўнъамбал чыла шэмэр-влак шижыч. Шуко пашачэ-влакышт шкэ пачэрышт гыч, {кидэш крэстым кучэн большэвик Росий ваштарэш сарыш кайаш ұжын коштшо поп-влакым поктэн луктыч. Пэш шуко шэмэр-влак поплан да йумылан ушанымыштым йөршэш қудалдышт. Капиталист да нунын кулышт — поп-влак тидэ вұрвунчык пашаштым шуктэн ышт кэрт. Пашачэ-влак тулэчат моткоч капиталист-влакым ұжын кэрт-

дымэ лийыч. Пөп-влакын ишанышэ кўтыштат чот шуэмыч.

Тидэ сарлан йамдылалтмэ годым, мэмнан шкэнан дэнысэ клас тушманна-влак мом ыштышт? — ончалына. Кулак, мэньшэвик да кугыжан ожнысо куге пашайэнгышт-влак врэдитэльствым ыштыдыч да вэс-кугыжаныш капиталист-влаклан кураллангдымэ полышым пуаш йамдылалтыч. Шкэныштын тошто каша-кышт дэч поп-влакат вараш ышт код. Украиныштэ поп-влак Совет влас вэштэрэш агитацийым ыштылыч. Нуно кулак-влакын тарванымашыштым йамдылкалышт. Польак-влаклан Украиным шупшыш налэш полшышаш вэрч, нуно Польшышко Йошкар армий нэргэн шпион (коклазэ) сэмын түрлө свэдэнийым шолып пуэдышт. Уло элысэ поп дэн манак-влак шошо кэчым вучымо сэмын, сарым вучышт. Колхозник-влаклан, „колхозым кудалтэ, садыгак түрэдаш ок логал“, йэдиноличник-влакланжэ „колхозыш пурэт гын, шөргалдышыштэ кэчашэт вэрэштэш“ маным нуно лўдыктылыч. Поп дэн манак-влакын шылтымэ пычал ўзгарымат муэдэныт. Тыгай поп-влак мом шташ шонэныт, молан йамдылалтыныт? Капиталист-влакын мэмнан ўмбак сөй дэн толмышт годым, социалист эл аралышэ-влакын тупышкышт кўзым кэраш йөн лиймым нуно вучэныт да тачэ мартэат вучат, тудым нуно шонэныт, тудлан йамдылалдыныт.

XI

СЭКТАНТ-ВЛАК КУШКО ШУПШЫТ

Мэ поп-влак нэргэн ойлышна, Мэ шуко примэрлаш, поп-влакын шэмэр-влакын курымаш тушманышт улмыштым, палэн нална. Вара сэктант-влак кё улыт?

Сэктант-влак шуко луман улыт: йэвангэлист, баптист, адвэнтист, молокан, духобор, чытырнышэ, төрыштылшө, чоңэштылшэ да моло-влакат. Эн куго сэктэ-влак тидэ йэвангэлист да баптист-влак улыт. Тидэ кок сэктэ-влакын рэлигийышт православно (рушла) вэран рэлигийжэ коклаштышт могай ойыртышышт уло? Шукыжо, сэкта вэран православно дэч куго ойыртышыжо уло, манын шонат. Тидэ йонгылыш. Сэктант-влакын чэркыштэ йумо кумалмашышт укэ, тугэ гынат, нунын шкэныштын кумалмэ вэрышт уло. Сэктант-влакын кужо урвалдан попышт укэ, тугэ гынат, чоклышышт уло. Йэвангэлий дэн библийым сэктант-влак православно сэмынак пагалат. Сэктан рэлигийжэ—тидэ садэ рэлигиозный йадак, лач умбал койышыжо вэлэ вэсэ. Вара сэктант-влак совет влас умбакэ кузэ ончат? Тыштэ айда лийжэ каласаш ок лий. Сэкта вэра кучышо шэмэр-влак, нунын шкэ вэраштан ушанымашышт социалист строитэльствылан тушманым конда гынат, шукыжо годым совет власын тушманышт огытыл; тугэ гынат, сэктант-влак коклаштэ ошсо да кизытсэ эксплуатыр-влак улыт. Тушто шуко тошто помэшык, капиталист, кугыжан чиновник-влак да тулэчат шуко кулак-влак улыт. Нинэ—чоклышо, сэктант-влакын обшин советын члэнышт улыт. Тэвэ ты вуйлатышышт-влак эксплуатыр-влак гыч улыт. Нуно совет влас дэн—социалист строитэльствын эн осал да активнэ тушманышт улыт. Нуно шукыжо годым шкэныштын рэлигиозно йомакыштан шкэштат огыт ушанэ, тугэ гынат, нунылаң сэктант массым совет влас вэштарэш шогалташ тыршат.

Ты сэктант-влакым вуйлатышэ-влакым сайынрак ончалына. Йэвангэлист-влак сэктан вуйжо Прохоров 1927 ийыштэ вэскугыжаныш капиталист-влак дэч шүдө түжэм тэнгэ дэнэ оксам налын. Вэскугыжаныш буржуазий тынар оксам молан огэш чаманэ? Тыштэ шкэныштын шкэныштан полышым пуат, тэвэ молан.

Тидэ окса контррэволюцийлан, совет власлан тушман ышташ каймылан вэскугыжаныш капиталист-влак оксаштым тўжэм дэнэ огыт чаманэ.

Ындэ сэктянт вэра вуйлатышэ-влак шкэ ўшанышэ кўтыштым, Йошкар армийыш кайаш ок кўл манын туныктат. Вара нуно Германий дэн кучэдалмэ сар жап годым мом возгалышт. Нуно рэдовой сэктянт-влакым „батьушка кугыжа вэрч“ кырэдалаш ўжыч. 1905 ийыштэ сэктянт-влакын вуйлатышышт кидышкышт пычал ўзгарым налын, кугыжа дэн помэшык-влакым аралышт. Граждан сар годым, нунын вуйлатышышт фронтын вэс могырыштыжо шэмэр сэктянт-влакым ошо-влак аралаш кайаш агитацийым шаркалышт. Фронтын вэс могырыштыжо сэктя вуйлатышышт-влак шэмэр сэктянт-влаклан рэволюцийым аралаш эрыкым пуэн огытыл. Сэктянт вуйлатышэ эксплоататор-влак кён кидым шупшмышт раш огыл мо? Шкэ вуйлатышышт дэн ондалымэ рэдовой сэктянт-влак шукужо годым, помэшык-влак дэнэ пырля шкэ иза-шольо шэмэр, крэсаньык дэн пашазэ ваштарэш кырэдалыч. Вуйлатышыштым манаш гын, нуныжо тошто годсо жапым пёртылдаш шонэн, мо вэрч кучэдалмыштым шинчэн ошо-влаклан полшэныт.

Сэктянт-влакын социалист строитэльствэ ўмбаке кузэрак ончымыштым налына. 1931 ийын, Донбасыштэ, Константиновка оласэ йандау завогышто „изак-шольак“ Букин дэн Букарэнко тыгэ агитацийым ыштышт: „ударничэствэ дэн социалист ўагасымаш—тидэ антихрист паша“. „Зайомлан ида пу, тудо антихрист-влакын пашаштым пэнгыдэмда“. Шуко вэрэжэ сэктянт-влак мут гыч пашашкэ куснат. Садэ Донбасыштак „Луганскайа Правда“ лўмэш лўмлымё шахтыштэ 11 йэн, сэктянт-влак тўшка, ўчим ыштэн машина дэн ўзгар-влакым локтылыныт (пудыртылыныт). Паца лэктыш тидын дэнэ очыни изэмын. Тыжэчын, сэктянт-влак промышлэнослан тушман ыштымэ пашаштэ поп-влак

дэч. шэнгэлан котдымышт раш койэш. Вара сэктант-влак колхоз умбак кузэрак ончат? Кулак, колхозын, эн ончыл тушман улмыжым мэ шинчэна. Тугэ гынат кулаклан йорло шинчаш вигак каласащ пайдалэ огыл: колхозыш ит кайэ, тидэ мланэм, кулаклан — шумышкө күзö кэрмэ лийэш. Тыгэ ойла гын, тудым йорло ок колышт. Кулак тидэ пашам поплан да сэктантлан пуа. Тидэ ушанлырак. Поп дэн сэктант-влак чойанрак ойлат: колхозыш ида кайэ, тидэ йумылан эк, кэлшэ, кулак нэргэн нуно огытат пэлэштэ, шонат гына. 1931 ийыштэ Моско областьыштэ, Кавэрин йалсоветыштэ сэктант удрамаш Цаплина тыгай шомакым шарэн: „Пэрвый августышто кава гыч христос шкэ толэшат, чыла колхозник-влакым сакэн пуштэш“. Тидын почэш йумылан ушанышэ 17 колхозник-влак лудмышт дэнэ колхоз гыч лэктыч. Тыжэчын коймо сэмын, кулаклан сэктант-влакын йыдымышт да христос нэргэн йомак колдымо пэш пайдалэ. Тэвэ адак колхоз-влак дэнэ кучэдалмэ вэс йөн. Кузьминская йалыштэ (Йудйымал Кубань) 1931 ийын, кэнгэжым тыгай паша лийын. Колхоз удрамаш-влак тавэ дэкэ толыныт. Ончо-йаң, тавэ воктэн шонго кугыза шинча. Кугыза колхоз удрамаш-влакым кудыкыжө үжэшат, Йэгипэтыш мийэнамаат тужэч шуко сай ладаным кондэнам, манэш. „Ладаным налза, вүдэш лугалдызат, тидэ свäтой вүдым вольыкланда, тазалыкларышт йүктыза“. Колхоз, сөсна ашнышэ колхоз улмаш. Йумылан ушанышэ колхоз удрамаш-влак кугызалан ушанэнытат, „ладаным“ погэн налын, сөснаштлан йүктэныт. Тэвэ мо лэктэ: сөсна-влак иктэ почэш вэсэ колаш тунгалыч. Тавэ дэкэ куржын мийышт. Тушто кугыза укэат. Врачым ужын кондышт. Врач, сөсна-влак мышыйак (наргүмыж) кочмо дэнэ колэныт, маньэ. „Коштшым“ вашкэ кучышт. Тудо баптист, сэктант, тошто вакш оза улмаш. Тудын дэнэ тидэ „свäтой ладаным“ шуко муныт.

Шуко вэрлаштэ сэктант-влак колхоз оралтыш да

вольык вичалашкэ „йошкар агытаным“ колтылыт. Ик тошто Владимирский губэрнан Мэлэнковский районыштыжо гына сэкτανт-влак колхозлаштэ ныл гана тулым чыкэныт. Сэкτανт-влак вара мом шташ шонат? Тудым мэ тэвэ ик паша гыч палэн налына. Шошо ага кампанын вийын кайымэ жапыштыжэ Чуваш рэспубликыштэ, Опиры йалыштэ сэкτανт-влак агитацийым колтышт: „Колхозыш ида возалт, тушто коммунист мландэ, мландэ дэн пырля осал шўлышым налыда. Пасуэш ида ўдö. Иктат огэш ўдö гын, чыла Совет Ушэм' ўдалтдэ кодэш, тунам совет власшат кавара“. Тыштэ сэкτανт-влак шкэ шонымыштым шиждэ кодын раш ойлэн пуэныт. Тидэ шонымашышт — совет власым кошартымаш да власым помэшкык, капиталист да кулак-влаклан пöрылтымаш. Нинэ сэкτανт-влакым йандар вўдыш луктын чын чурийыштым ужмöнгö нуно чылашт гайак кулак улмыштым палалдэ (Гэрасимов, Фöдоров, Николайэв, Кузьмин).

Сэкτανт-влакын вуйлатышышт вэскугыжаныш капиталист интэрвэнт-влаклан полшымо шотыштат поп-влак дэч вараш огыт код. Рўдö Шэмрокан областыштэ фöдоровэц-влакын сэктышт пашам ыштыш. Сэктым кулак-влак вуйлатэныт. Нуно контррэволюционно агитацийым ыштылыныт, колхоз-влакыш тулым чыкэдылыныт, совет пашайэн-влакым пуштэдэныт. Фöдоровэц-влак шуко сар куралым шолып шылдэн кийыктэныт, сар пашаланат тунэмыныт. Тидэ нунылан молан күлэш лийын? Тидэ раш палэ. Фöдоровэц-влак кидышкышт сар куралым налын, вэскугыжаныш капиталист-влаклан совет элым сар дэнэ пэраш полшаш йамдылалдыныт. Тидэ сэктэ вэс кугыжаныш-влак дэн кылым күчэн, тужэч оксам. налэдэн илэн.

Ындэ мэмнан сэкτανт-влак дэнэ палласымына гыч пунчалымат ышташ лийэш. Ик пунчал: сэктэ активист-вуйлатышышт-влак, поп-влак гайак эксплоататыр, кулак-влак аралышэ да контррэволюционер улыт.

Вэс пунчал: рэдовой сэктант-влак коклаштэ, шкэ клас тушманышт-влакын копашкышт логалшэ, шуко шэмэр-влак улыт. Шкэныштын сэктыштэ лиймышт дэнэ нинэ шэмэр сэктант-влак социалист строитэльствылан, тыгэ лиймөнгө шканыштат, куго тушманым кондат. Сэктант эксплоататыр-влак социалист строитэльствэ ваштарэш шинчэн, сознатэлынэ кырэдалыт гын, шэмэр сэктант-влак тудым шинчыдэгэчэ, шкэ ўшанымышт дэн социалист строитэльствын тэмпшым кучат.

Сэктант вуйлатышэ-влакын рэволюцийлан да мэмнан строитэльствылан, поп-влак гайак, тушман улмыштым, мэ кўшнө ужна. Тыгат каласэн кэртыт: вара сэктэ вэран рэлигий шкэжэ тушманым конда альэ укэ? Ала чыла азапшат сэктэ виктарышэ-влакыштэ вэлэ? Тидлан тыгэ каласаш кўлэш: Кэч могай рэлигийат, туштак сэктант вэра туныктымашат (йэвангэлист, баптист, адвэнтист да тулэч молыжат), рэволюцийланат, социалист строитэльствыланат куго тушман улэш. Сэктэ туныктымаш лышыл йэнгым йоратымэ нэргэн ойлэн, „лышыл йэнгэт“ кэрэк капиталист, кулак алэ пашачэ лийжэ, манын шэмэрым рэволюционно кучэдалмашкэ ушнаш ок кўштө.

Сэктант туныктымаш, социалист стройко да колэktivлымэ ваштарэш туныкта. Сэктант-влак, мландэ ўмбалнэ шкэ колэktiv пийалым стройымым кудалтэн, укэ христос-йумын кокымышо кана мландыш пёртылмышым да райысэ пийалан илымым вучат. Сэктант-влак туныктымаш агротэхникэ, шурно лэктыш, колхоз-влакым организационно-озанлык шотышто пэңгыдэмдаш кучэдалмаш гыч корангдэн, кава гыч польшыым вучаш туныкта. Тыжэчын, сэктант влакын общинышт ошсо капиталист, гэнэрал, помэшык, кулак дэч посна лийэш гынат, тушманлыкышт ок пытэ. Сэктант-влакын идеологийышт шкэ шотышт дэн — тидэ социалист стройкын корно ўмбалнэ кийшэ кашка улэш.

ЙУМЫЛАН ҰШАНЫМАШ СОЦИАЛИСТ СТРОИТЭЛЬСТВЫШТЭ ПАША ШТАШ ОК МЭШАЙЭ МАНМЭ ЧЫН МО

Тымартэн мэ вэра пашайэнг-влакын контррэвольуций ыштылмыштым йандар вудыш луктын чурийыштым ончыктэн толна. Поп, манак да сэкτανт-влакын вуйлатышышт — тидэ курымашлык эксплуататыр-влак улмыштым, мэ палэн нална. Нинэ шорык коваштэ чийшэ пирэ улыт. Нуно кэрэк кунамат эксплоататыр-влак дэнэ пырля улыныт да кэрэк куштат нуныланак полшэныт. Тугэ гынат, мланна каласэн кэртыт, сай, ўнгышө, йывыжа попат улыт, сай попом гына погаш күлэш, нуно нимогай тушманымат огыт ыштэ вэт. Тыгай шонымаш вожгычшак йонгылыш. Духовэнствэ чумыржо эксплуататыр-влаклан полша: поп-влакын служитлымэ рэлигийышт — шэмэр-влакын тушманжэ; рэлигий, шэмэр-влакым мут колыштшо да ўнгышө лийаш туныкта; тудо нуным шкэ орландарышышт дэн кучэдалаш эрыкым ок пу; тудо шэмэр-влаклан эксплуататыр-влакын пызырымыштлан тупым пўгырташ шўдэ; тудо пашачэ дэн крэсаньык-влакын вуйыштым йоратымэ да чытымэ мут дэнэ тэма, пызырымаш дэн эксплоатацийым мокта. Укэлык, шужымаш, пашаукэлык — йумо дэчын, — маныт поп-влак, — йумо тидэ йөсылык-влакым мэмнан йазыкан улмыланна колта; тыгэ лиймөнгө, сай чылыш вэрч кучэдалман огыл, кумалман да нэлым чытыман. Тыгэ рэлигий туныкта, поп-влак каласкалат. Тыгай каласкалымаш көлан пайдалэ? Палэ, помэшык, капиталист, кулак, фабрикант-влаклан. Палэ, паша альэ вэс попын сай, ўнгышылыкыштыжө огыл. Капиталист фабрикыштэ пашачылан, альэ помэшык имэнийыштэ батраклан тудын озажэ „поро“ альэ осал

улмаштэ пашажэ укэ; тудым „поро“ фабрикант альэ помэшык эксплоатируймо дэнэ нигунамат куштылго ок лий. Тидын сэмынак, шэмэрланат, тудым рэлигий ангыртыш дэжэ „сай“ альэ осал поп ангыртара, садыгак. Рэлигий шкэжэ шэмэр-влаклан тушманлэ улэш, нунылан у, социалист обшэствым штэн шукташышт мэшайа.

Кызыт шэмэр-влак социализмым стройат. Эксплоататыр-влак духовэнствэ (вэра пашайэнг-влак) дэнэ пырля социализм ваштарэш кучэдалыт. Тугэ гынат, шэмэр-влак коклаштэ альэ йумылан ушанышэ-влак шагалак огытыл. Нунат социализмым стройат. Тыгэракын, йумылан ушанышэ шуко шэмэр-влак шкэныштын ушанымышт мэмнан строитэльствэланна нигунарат огыт мэшайэ, манын ойлат. Тидэ чын мо? Айста тэргэн налына. Ончычак, йумылан ушанышэ шэмэр, кол мурдаштэ улмо сэмын, шкэ пастырышт дэн духовный плэныштэ улэш. Кўтычө кўтыжым кушко шона, тушко кондыштэш. Нинэ пастыр-влак шкэшт кушко шупшмыштым мэ факт-влакыштэ ужна. Шуко йорло да марда-влак, лач нинэ пастыр-влак шкэныштын рэлигиозно вўранг мучашыштышт кўчымылаң гына, колхозыш огыт пуру. Ончылно мэ попын „тыгэ йумылан кэлша“ манмыжэ почэш, йумылан ушанышэ, колхозыш тул чыкыман пашам тэргышна. Вара мо лэктэш? Духовэнствэ контррэволюций вэлнэ шога. Рэлигиозно шўртө-влакэш пижын, тудо кулак-влак вэлыштэ йумылан ушанышэ шуко шэмэр-влакым кучэн шога. Йумылан ушаныманш — тидэ шэмэр-влакын мэмнан клас тушманна-влак ратышкэ шогалмыштын чийжэ улэш.

Тугэ гынат, тидэ альэ чыла огыл. Йумылан ушанышэ пашачэ рэлигиозно пайрэм годым пашашкэ огэш лэк. Йумылан ушанышэ пашачын станокшо колышо сэмын шогаш тўнгалэш. Завотышто ик паша вэс пашаш пижэш. Ончалат, пошкудо станок-влакат

начаррак паша шташ тунгалыт. Мучашэшыжэ таварыштэн шуктыдымаш лийэш. Тыштэ кō титакан? Титакан — йумылан ушанышэ йэнгын вуйыштыжо шинчышэ рэлигий.

Туштак адак, йумылан ушанышэ пашачэ каваштэ, райысэ садыштэ улшо пийал илышлан ушана. Тидын дэнэ мландэ умбалнэ пийалым тапташ ойжо лушка. Кажнэ пашачылан йумын вийлан ушаныман огыл, коммунист партий вуйлатымэ почэш, чыла шэмэр-влаклан мландэ умбалан пийал стройышо шкэ класшын вийжылан ушаныман.

Вара йалыштэ паша кузэрак кайа? Колхоз-влак — йорло дэн марда-влаклан сай илыш дэк кайшашлык ик тун корно улыт. Тугэ гынат, йумылан ушанымаш йэдиноличникым колхозыш пурымо дэч шукыж годым кучэн шога. Колхозышто поп-влак огыл лий; колхозышто — йумыдымо-влак улыт; йумо пуа гын, колхоз дэч поснат сайын илаш тунгалына; пийалым колхоз огыл, кава йумо пуа; чылажат йумо шонымо сэмын; йумо дэч посна омса лодэмымат от вончо — тыгэ шукыж годым йумылан ушанышэ йэдиноличник кутыра. Рэлигий тудым кулак, поп, шога вуй да посна озанлыкын йорлылышко дэкэ йолышта. Чын, 1931 ийын шыжымланак йорло да марда-влакын 60 процентат утларакшэ колхозышто улыт. Шуко шэмэрым рэлигий чарэн кэртын огыл. Тугэ гынат, рэлигий колхозыштат пэш чот тушманым ыштылэш. Йумыдымо колхозник, эрыктымэ сортовой шурным удаш күлэш манэш. Йумылан ушанышэ колхозник поп мутым шарналда: „кумалын, кэрэк ошмам үдө, киндан лийат“. Кукшо ий толын пэрыш. Йумыдымо пасуэш вудым шаваш тунгалэш. Йумылан ушанышэ кумалтыш нэргэн мутым лүктэш. Вредитель-влак шурно лоқтылаш тунгалыч. Йумыдымо ойла: „кочо йадлан олаш кайаш күлэш“. Йумылан ушанышэ йумын вудым пасуш шыжыкташ кангачым пуа. Пэш талын удымö пагыт.

Кажнэ шагатшат шэргэ. Тушто адак троицэ пайрэм шуын. Йумыдымо пасушко пашаш кайа. Кажнэ кэчэ — ийдалук мучко пукша. Йумылан ушанышэ — чэркыш кайа альэ олымбалнэ кийылдэш. Вэс кана пасушто шурно йур сэмын йога. Йумыдымо эр ужара гыч кас ужара мартэ пасушто, түрэдмаштэ. Йумылан ушанышэ „ильан кэчым“, „сүрэмым“, „спасым“ альэ иктаж могай вэс пайрэмым ыштылэш. Ийдалык мучко рушарнья дэн да мойын пырлға рэлигиозный пайрэм-влак чылажэ 98 погына. Йал озанлыкыштэ шагал гын 100 кэчэ свәтой врэдитэльствэ лийэда. Йумыдымо колхозник шкэ йал озандык пашажым ийкэчым ончэн тунгалэш. Ик ий вэс ийлан ок тол. Ийкэчэ каласа гын, колхоз-влак куралаш, удаш, шурно погаш учашымэ шот дэнэ ончычырак тунгалаш да пытараш тыршат. Йумылан ушанышын шкэнжын йумын шудымө срокшо уло. Чылажат свәтой-влаклан пайлымэ. Йэрэма — туарышэ, Йэлэна — йытын удышө, Ирина — шындылшэ, Йов — пурса шындышэ, Леонтий — кийар шындылшэ, Акулина — поч шогалтышэ. Тидэ свәтой пуйто ушкал дэч пормым покта. Молыжо удышаш срокым пөлат. Шурно погымынат свәтойышт улыт: Натальяа — шүльбө түрэдшэ, Ана — копналышэ, Никита — рэвэ пүчкэдышэ, Никола — кочанкэ погышо, Прасковьяа — туржшо. Йумылан ушанышэ нинэ свәтой-влак дэч түрлө шурнылан сай шурно лэктышым вуча.

Кызыт колхозлаштэ шурно лэктышым нөлталаш пэш күлэшан паша шога. Вара нинэ „свәтой“-влак дэнэ шурно лэктышым нөлталаш лийэш мо?

Вольык ашнымашым шараш — колхоз-влакын изэ пашаштак огыл. Йумыдымо колхозник-влак тидэ пашам шукташ йоным шинчат: вольык ончымаштэ обэзличкэ дэн уравниловкым пытараш, кормым силослымаш, пород (урлык) сайэмдымаш, йандар, волгыдо вүта, вольык чэрланымэ кудлаштэ — вэтэринар. Йумылан ушанышэ кушко шупшэш? Тудын тыштат кажнэ вольыклан

посна свѣтой спэциалист уло. Флор дэн Лавр — имнѣ- ончышо, Власий — ушкал ончышо, Василий — сѳсна ончышо, Тэрэнтій — чывѣ ончышо, Зосима словѣцкий — мѣкш ончышо. Пуйто нунын полшымо дэнэ имнѣ-влак тыртыш, ушкал-влак шѳран, да мѣкш-влакат мѣйым шуко нумалшан лийыт. Рѣлигий тѣвѣ кушкѳ шупшѣш. Тудо йумылан ѳшанышѣ колхозникым чын корно дѣч ѳрдышкѳ коранга. Рѣлигий тудын шинчажым пидѣш. Комунист партийын ончыктымѳ корнышкыжѳ кок йолжѳ дѣнат шѳгалаш тудо мѣшайа. Комунист партий ончыктымѳ корныжѳ — соцтагасы-маш дэн да ударничѣствѣ дэнэ пѣнгыдѣмдымѣ колѣктивнѣ паша улѣш. Тидѣ паѳнам чын, моштѣн организовайымаш, машинангдымаш, агроном науко почѣш ышташ кѣлѣш.

Тугѣ гынат, альѣ тидат рѣлигийын пытартыш тушманлыкшѣ огыл. Рѣлигий культуран вийангашыжѣ эрыкым ок пу.

Йумылан ѳшанышѣ шукужѳ годым школ, газѣт, лудмо пѳрт дѣч лѣдѣш. Йумылан ѳшанышѣ радиом шукуж годым антихрист манын лѣмда. Трубайшкѣ чорт шкѣ ойла манѣш.

Тылѣч посна рѣлигий шѣмѣр-влак дѣч шуко сред-ствам пога. Кугу йал, рѣлигиозно пайрѣмлан да поп-влаклан ийдалукушѳто ик шѳт дэнэ тѣжѣм тѣнгѣ нарѣ пытара. Тыгай йал рѣлигийым кудалта ыльѣ гын, куго экономийан лийѣш ыльѣ. Пѣрвой ийыштѣ манына, куго волык вѣтам ышташ ыльѣ. Вѣс ийыштѣ — 20—30 ур-лыкаш пырѣзым налаш. Кумышо ийыштѣ — школым штѣн шындаш да т. м. Тидым чыла рѣлигий нѣлѣш. Рѣлигий — йал озанлыкыштѣ пѣш шуко локтылчѳ. Кукшо ийат, шолѣмат, пожарат, ты ѳнышѳ, кочан йад рѣлигий зийан кондымо нарѣ тушманым ок кондо.

Ындѣ мѣмнан тѣнѣ йодышланна раш каласаш лийѣш: „Йумылан ѳшанымаш шѣмѣрлан социализм стройаш ок

мэшайэ, манмэ чын мо?" Вашмут иктэ вэлэ: — укэ, чын огыл. Йумылан ўшанымаш шэмэрлан социалист стройкышто активнэ, сознатэьнэ, тўрыс акашан пашайэң лийашыжэ пэш чот да пэшакат чот мэшайа. Йумылан ўшанымаш пашачылан сай производственник лийашыжэ мэшайа. Йумылан ўшанымаш колхозниклан социалист йал озанлык вэрч кучэдалмаштэ ончыл рэдыштэ лийашыжэ мэшайа. Рэлигий шэмэрым сусырта, тўлышта. Сусыр, тўгыжгө йэң нигунамат таза йэң сэмын пашам штэн огэш кэрт.

XIII

ЙУМЫЛАН ЎШАНЫШЭ ШЭМЭРЛАН МОМ ШАРНАШ КЎЛЭШ

1. Йэң-влакын илышышт клас кучэдалмашэш шталдэш. Кызытэш альэ шэмэр-влак лач Росийыштэ гына эксплоататыр-влакым сўмырышт. Шэмэр-влак уло вийыштым социализм стройымашкэ пыштат. Пэрэн сўмырымө эксплоататыр-влакын кодшышт-влак уло вийыштым социалист стройкым кўрылшаш вэрч пыштат. Духовэнствэ тидэ кучэдалмаш дэч ёрдыштө лийын огэш кэрт.

2. Рэволюций дэч ончыч чэркэ дэн монастыр-влак поянлык шотыштышт помэшык, капиталист да кулак-влак дэнэ ик рэтыштэ шогышт.

3. Кугыжан влас годым поп дэн манак-влак капиталист, помэшык, кулак да нунын кугыжаштлан полшышт, кэрэк кунамат пашачэ дэн крэсаньык-влакын рэволюционво тарванымашышт ваштарэш кучэдалыч.

4. Окчабрысэ рэволюций жап годым, вэра паша-

йэн-влак кидышкышт крэстым да пулэмэтым налын, пашачэ дэн крэсаньык-влак ваштарэш кырэдальыч.

5. Граждан сар годсо ийлаштэ вэра пашайэн-влак ошо-влак вэлыштэ ылыч, пашачэ клас да крэсаньык-влак дэнэ кырэдалыч.

6. Поп дэн манак-влак уло вийышт дэнэ индустрийандымэ, колэktivлымэ, культур рэволюций да совет власын чыла мэроприятийжэ ваштарэш кучэдалыт.

7. Вэс кугыжанысэ капиталист-влак кэрэк кунамат Совет эл ваштарэш сарым йамдылат. Кулак да чэркызэ-влак вэскугыжаныш интэрвэнт импэриалист-влакын ўшанлэ сойузникышт улыт.

8. Сэктант-влакын рэлигийышт шэмэр-влаклан, поп-влакын рэлигий гайак, отравэ улэш. Сэктант-влакын вуйлатышышт поп-влак гайак, социалист строительствын тушманышт улыт.

9. Социализм пашалан да йумылан ўшанышылан шкаланжат поп-влак да сэктант-влакын вуйлатышышт вэлэ тушманым кондат огыл, шэмэр-влакын йумылан ўшанымашыштат куго тушманым конда.

10. Чэркэ да сэктант-влакын кумалдыш вэрышт — контррэволюцийын пыжашыжэ улыт. Чэркэ да сэктант-влакын омса лодэмыштым вончымөнгө, шэмэр шкэ клас тушманыштын кўчышкышт пэрнат.

11. Поп да сэктант-влакын чоклызышт дэч вэлэ огыл, рэлигий дэч шкэжэ дэчат ойырлаш күлэш. Рэлигий социалист строительствылан мэшайа.

12. Рэлигиозно аныртыш дэч утлымөнгө гына, активнэ, сознатэьнэ социализм строичыл лийаш лийэш.

Редактор В. И. Исаков. Техредактор З. Юзликеев. Сдано в производство 20/II-33 г. Подписана к печати 23/IV-33 г. ОГИЗ № 23. Блан. Формат. бумага 55×82¹/₁₆. 4³/₄ п. л. 28 224 тип. зн. в п. л.

Уполн. Главлита В-52-372.

Заказ 244.

Тираж 1500 экз.

17-я фабр. нац. кнйгц ОГИЗ'а РСФСР треста «Полиграфкнига»
Москва, Шлюзовая наб., д. № 10.

Акшә
Цена **50** ырк.
коп.

19204

Мар. м

3-35

И. О Г Р Ы З К О
КОМУ СЛУЖАТ ПОПЫ

Перевел М. ШАВЕРДИН

НА МАРИЙСКОМ ЯЗЫКЕ
(восточно-луговое наречие)

ОГИЗ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ
АНТИРЕЛИГИОЗНОЕ
ИЗДАТЕЛЬСТВО
Москва, Центр, Сретенка, 10

✓

Map.

3-373